

997141051400

Numizmatički časopis

CINQ

Izdanje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu
Izlazi tromesečno cena: 25 din

Br. 9
jun
1998

ОСАД РЕКОВА
СТАНАРА

NOVAC ANTIKE I SREDNJEVKA • NOTAFILIA • MODERNI NOVAC • MEDALJARSTVO • FALERISTIKA

Osam vekova Hilandara

Povodom jubileja manastira Hilandar, Narodna banka Jugoslavije, u skladu sa odlukom Savezne vlade, a na inicijativu odbora za obeležavanje 800 godina manastira Hilandar, izdala je prigodni zlatni kovani novac:

„У КОРИСТ СВОГА НАРОДА“

Данас, свечаним чином, остварује се присуност Народне банке Југославије у прослави осам векова манастира Хиландара, која својим угледом обезбеђује разумевање нашег народног поштовања које исказујемо Ствараоцима Српског имена у јединству, Св. Симеону и Светом Сави, првим Книторима Хиландарским.

Снажном вером и датим примером, наших величана узенсно се Српски народ, не пристајући вековима на понижења, кроз Јеванђељске истине живео је и живи слободан, у пролазном времену не признаје ропство.

Успоставили су наши сеститељи стварањем манастира Хиландара, кроз сва потоња времена прибужднице своме отаџству непрекушни извор стиге за наше постојање и трајање у једном свесту борбе и победе над нама самима, у свету коме је дат пут да сви људи стигну у јединство свести.

Тај пут кроз сва времена постојања попложен је трудом да служимо другом на Корист. Самим тим што други називају Корист ми смо Корисни сећи, а то је Корист за све.

Да је то тако, осмовековна судбина нашег манастира Хиландара то потврђује.

Хвала Вам што сте ми омогућили да будем Користан у великом поднагу наше државе и цркве да свет разуме нашу народну вредност наш допринос његовом општем просветљењу и духовном напретку! – рекао је у свом поздравном говору на промociji Хиландарских златника Светислав Ј. Бурић, аутор ликоно-уметничког решења златника Св. Симеона и Св. Саве.

nominalna vrednost 6.000 novih dinara
masa 34,555 g
prečnik 40 mm
maksimalna količina 500 kom.

nominalna vrednost 3.000 novih dinara
masa 17,277 g
prečnik 30 mm
maksimalna količina 500 kom.

nominalna vrednost 1.500 novih dinara
masa 8,640 g
prečnik 25 mm
maksimalna količina 5.000 kom.

nominalna vrednost 600 novih dinara
masa 3,455 g
prečnik 20 mm
maksimalna količina 10.000 kom.

Ilija Lalić

Gradanski rat 91-79 g. p.n.e.

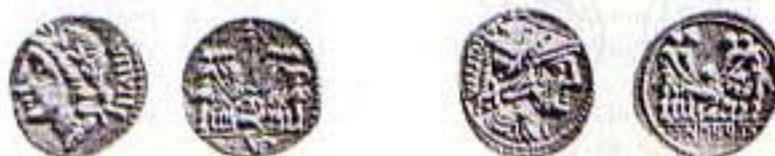
Prošlo je već 30 godina od kada je obezglavljen telen reformatora Gaja Grakha bačeno u Tibar, i time samo za kratko zaustavljen sukob narodnjačke i aristokratske stranke. (Prva se borila za proširenje narodnih prava, a druga za očuvanje starijih pozicija). Narod je čekao svoga osvetnika, „od najboljega do najgorega“ - kako to kaže rimska poslovica. Među mnogim kandidatima najviše se pomicalo na Gaja Marija, proslavljenog vojskovodu iz ratova sa Jugurtom. Marij, sin običnog nadničara rođenog u Cercatae (Casamare) teškom mukom uzdigao se od običnog vojnika do najviših vojničkih časti, prvo svojom sposobnošću, a zatim i ženidbom iz staro-plemičke kuće Julija. Poznat je po reorganizaciji rimske vojske kao i po uvođenju znaka za rimske legije - „Rimskog srebrnog orla“ (koji će vekovima donositi slavu svome tvorcu).

Sve je počelo kada je narod za pučkog tribuna izabrao Marka Livija Druza 91. g.pne. On je bio čovek velike dobrote i poštovanja, i pored mnogih mera za poboljšanje života naroda zalagao se da se svim italskim saveznicima dodeli rimsko gradansko pravo. Naravno ovakva njegova zahteva navukla su na njega mržnju aristokrata pa uskoro biva ubijen u atentatu. To je bio direktni povod da se dojučerašnji saveznici Rima dignu na ustanak. Poslali su, ipak, još jedno poslanstvo u Rim da bi izneli svoje zahteve, ali su rano sa prezirom odbijeni. Ogorčenje ovim postupkom Rima bilo je veliko pa su Samnicani, Marsi, Marrucini, Peligni, Vestini, Picenti i Lucanci počeli javno da se spremaju za rat. Odluči-

še da nova prestonica umesto Rima bude grad Corfinium kome od tada promeniše ime u Italica ili oskijski Vitellia. Izbraše i svoj senat od 500 članova, kao i dva konzula i 12 pretora koji će voditi rat. Ti prvi konzuli zvali su se Quinto Pompaedij Silon

ulogu u predstojećem sukobu Marija i Sule.

Italci saveznici odmah po osnivanju saveza počeli su da kuju i vlastiti novac. Ovaj srebrni denar kovan je u dve vrste, sa latinskim natpisom za severoistočne teritorije i

Severoistočna kovnica

Kovnica Samnium

Propagandni novac Mithridata od ponta

i Gajo Papij Mutilo koji su raspolažili sa vojskom od sto hiljada ljudi.

Odlučnost saveznika donela im je određene uspehe u početku rata. Ali Rim shvatili su težinu situacije, hitno daje gradanska prava svim gradovima koji su mu ostali verni, dok na protivnike posla svoje najbolje generale: na severno ratište konzula P. Rutilija Lupa, a na južno konzula Lucija Julija Caesara. Kao legati bili su im dodeljeni Marij uz Lupa, a Sula uz Cezara. Tu se ponovo istakao Marij koji je svojom vojничkom genijalnošću uspeo da ispravi mnoge početničke greške i propuste. Rat je trajao sa promenljivom srećom do 88. god. pne, kada je poginuo Q. Pomp. Silon, čime se u osnovi i savez italskih gradova raspao, sa izuzetkom Samnitsko-Lucanske vojske, koja će kasnije odigrati značajnu

oskanskim pismom za južnu oblast iz kovnice Samnijum.

Prvi novac predstavlja hibrid starijih Rimskih izdanja gde je glava Rome zamjenjena histom Italije i natpisom ITALIJA na reversu i naznicima, u varijacijama od jedan do osam, koji se zaklinju nad svomem. Kovnica u Samniju kovana je mirjantu na aversu glava Italije, a na reversu bik koji gazi vukom. Natpis Italiju za Rim sa natpisom ITALIJA na latinskom ili ekvanim jezikom, naznatno na koji je Italija, može biti, mo-

se na reversu nalazi bista vojnika posred rimskog oružja i biste bika koji je ponekad prikazan u galopu a ponekad kako leži. (Naravno na novcu su predstavljeni i monogrami savezničkih generala Q. Pomp. Silona i C. Pap. Mutilusa).

Calpurnius Piso. L. f. Frugi najizdavaniji republikanski novac. To je ujedno i novac sa najviše raznih sigli i obeležja - cela jedna numizmatička oblast za sebe. Na aversu ovog denara je glava Apolona, dok je na reversu nagi jahač na konju u punom ga-

glavom Rome na aversu revers je isti kao prethodni.

Kuje se i bronzan As težine pola unce (24. deo funte), a po zakonu „Lex Papiria“ i srebrni sestercijus. Sam zakon „Lex Papiria“ dosta je nejasan. Izgleda da se po tom pro-

L. PISO FRVGL ROMA (Lucius Piso Frugi, Roma).

Sester

D. SILANVS L. F. ROMA

Treba spomenuti i denar propagandnog tipa. Naime Mitridat od ponta obećao je saveznicima materijalnu pomoć protiv Rima, koja je verovatno bila vrlo simbolična, ali je iz propagandnih razloga otkovan denar na kome je bista Italije pod šlemom a na reversu dve figure u vojničkoj uniformi koji se rukuju ispred pramca broda.

KOVNICA RIM

Zaista iznenadjuje obilje novca koji je proizveo Rim u ratnim godinama i neposredno posle rata. Tako je novac koji je izdao monetarij L.

lop. Karakteristika je da jahač u prvim kovanjima u ruci nosi buktinju (sto simbolise budenje i otređenje Rimskog naroda). U kasnijim kovanjima jahač nosi bič (aluziju na kažnjavanje nepostušnih i izdajnika), dok u zadnjim kovanjima jahač nosi palminu granu (kao simbol pobjede).

Samо nešto manje od prethodnog kovao je novac i D. Junius Silanus (90-89 pne). Prvi njegovi denari nose na aversu glavu Salus (kao aluziju na ozdravljenje, blagostanje i sigurnost republike), dok je na reversu Viktorija u dvopregu. Natpis je D. SILANVS L.F. Kod varijante sa

pisu za srebrni denar dobijalo 40 Asa a 10 Asa za srebrni sestercijus (H. Mattingly) da bi se vrlo brzo osamdesetih godina pne ovaj propis poništio.

Čim je ratna opasnost prošla, razmirice između senatorskih (aristokratskih) partija i narodne demokratske partije su nastavljene, kao i sve veća netrpeljivost između Sule i Marije. Marije je izdejstvovao da 88. god. Sula ode u Malu Aziju u kampanju protiv Mitridata od Ponta. Čim se Sula odmakao od Rima Marije se postavio na čelo Lucanske vojske i narodne stranke a protiv aristokrata. Sula, čuvši za ovo povra-

ti se sa svojom vojskom u Rim, gde brzo istisne Marija, koji je preko luke Ostije pobegao u Afriku. Međutim, Sulu je čekao neizostavni rat protiv Mitridata koji se previše osilio i zato on ostavi izabranu vlast u Rimu i otplovi u M. Aziju. To je vrlo brzo iskoristio Marije i preko svog prijatelja Cine ponovo preuzima vlast u Rimu. Taj period u Rimu poznat je kao vladavina terora. Međutim, Marije je stalno zazirao od povratka Sule. Star, bolestan i preplaćen umro je u Rimu 13. januara 86. godine.

Za to vreme Sula je uspešno ratovao u Maloj Aziji. Uspeo je da više puta pobedi Mitridata i da mu naime ratne odštete uzme 2.000 taličata srebra, dok je gradove saveznike Mitridata oglobio za 20.000 taličata srebra (preko 120 tona). Godine 84. pne preko Brundisijskog kanala se u Italiju, gde odmah zarati sa naslednicima Marija (među njima je bio i Gaj Marije sin ili sinovac starog Marija), koji biva opkoljen kod Praeneste gde se i ubije. Rat se završava tek padom gradova Nole i Volatere 80–79 god. Ostala su još izdvojena žarišta u Španiji i Africi, ali o tom će biti reči tek kasnije. Rat je bio završen nakon silnih gubitaka u

ljudstvu i imetu. Sula je za sebe uzeo neograničenu vlast i brutalno se obraćunao sa svojim neistomišljenicima, dok je svoje prijatelje nagradio preko svake mere. Uveo je mnoge nove zakone, kao i onaj protiv kvarenja novca. Pošto je završio sve što je smatrao potrebnim za državu predao je vlast Senatu i rimskom narodu. Povukao se na svoje imanje u Puetoli kod Napulja gde je i umro 78 god. pne. u 60. godini života. Prenešen je u Rim i сахрањen sa najvećim državnim počastima. Na grobu mu je bio epitaf: „NIKO NIJE VIŠE DOBRA UČINIO SVOJIM PRIJATELJIMA, NITI VIŠE ZLA SVOJIM NEPRIJATELJIMA”.

Iz Sulinog perioda sačuvana su nam sledeća kovanja novca:

1. Q. Titius 88. god.

- Avers: Portret Mutinusa Titiusa. Revers: Pegaz u uzletu i natpis Q.TITI

- Avers: Bista mladog Baha. Revers: pegaz

- Avers: Glava Pana. Revers: Ceres korača.

- Avers: Glava Apolona. Revers: Minerva u kvadrigli.

2. Titurius, L.f. Sabinus.

- Avers: glava kralja Tatiusa rođačelnika roda Titurijs i natpis

SABIN dok su na reversu predstavljena dva vojnika koja nose Sabijanku i natpis: L.TITIVRI.

- Kuju i varijantu gde je avers isti dok je na reversu Viktorija u bigi.

3. Cn. Lentulus Marcellinus

87. pne.

- denar sa histom Marsa i reversom Viktorije u bigi i natpisom CN. LENTVLI.

4. L. Rubrius Dossenus

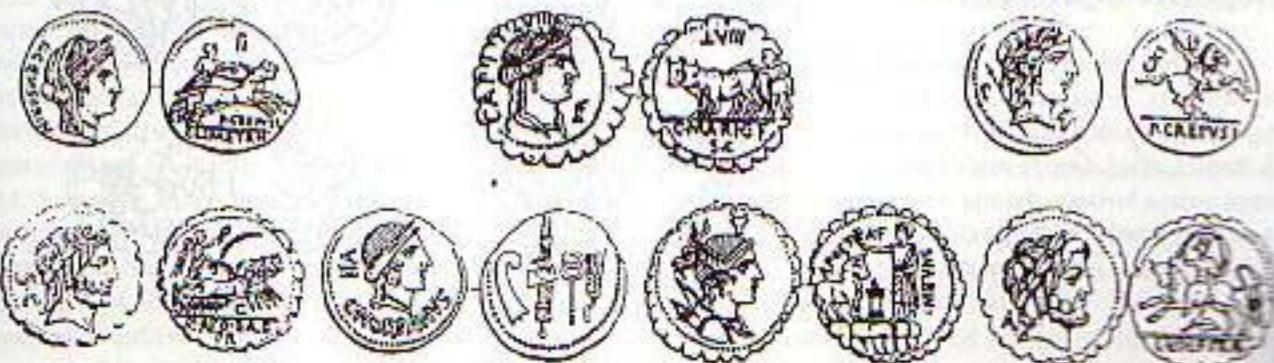
87–86. pne.

- denar avers: Glava Jupitera i natpis DOSSEN dok na reversu imamo predstavu viktorie koja leti iznad trijumfalnih kola u koja su upregnuta četiri konja i natpis L. RVBRI.

AS, Semis Quadrans, Sextans kovani su u semiuncijalnum standardu. Marijevska koalicija je u isto vreme izdavala sledeće tipove novca:

- C. Marcius Censorinus 86 pne.

Izdao je u Rimu denare gde je na aversu glava Numi i Anchus Marciusa na reversu dva konja u galopu koje jače konjanik sa bićem i natpisom C. CENSO, kao i tip denara sa aversom: glava Apolona na reversu konj u slobodnom galopu i natpisom C. CENSOR. Poznato je puno slovnih i sitnih figurativnih predsta-

na sa ovog tipa novca. Censorinus je kovan i neobičajan tip Asa, na kojem se takođe na aversu nalaze glave Numa i Ancus Marcusa, dok je na reversu predstava kolonade ispod koje se nalaze kip viktorie i pramac od broda.

M. Fannius I L. Critonius 85. pne. kuju denar gde je na aversu glava Ceres. Dok su na reversu, M. Fannius I L. Critonius obućeni u toge i sede na kurilskoj stolici.

- Magistri: Gargilius, Oglulius, Vergilius 85-83 pne. kuju i potpisuju sledeći tip denara: Avers glava Venovisa sa vencem od hrastovog lišća. Na reversu je Jupiter u kvadrigi koji gada munjom i natpis GAR. OCV. VER.

Povratkom Sule u Italiju i porazom Marijevaca, počinju da se kuju sledeći tipovi novca:

Magistri, L. Censorinus, P. Crepusius, C. Limetanus 82-80. pne. Avers: bista Venus i natpis L. CENSORINUS. Revers: Venus u bigi i natpis: P. CREPVIS, C. LIMETAN.

U to vreme kuju se i velike količine serrata (nazupčenih denara) od kojih su mnogi samo posrebreni. Jos nije razjašnjeno da li se tu radi o onovtremenskim falsifikatima ili o specifičnoj državnoj politici usmerenoj ka keltskim plemenima. Najviše serrata su otkovali: L. Censorinus, P. Crepusius, C. Norbanus, dok su u vreme Suline diktature najviše serrata iskovali: C. Limetanus, A. Postumius Albimus, Q. Antonius Balbus, C. Marius Capito i L. Volteius Strabo. Ovaj poslednji magistrat posebno je kovao dosta novca za potrebe vojske u Španiji.

VOJNA IZDANJA NA ISTOKU

Za vreme Suline kampanje protiv Mitridata, kovan je za njega kao imperatora - komandanta novac u M. Aziji i Grčkoj. Ovo je inače i najranija pojava kovanja zlatnog novca za jednog čoveka. Ovaj novac nosi Sulino ime kao i titulu Imperatora a malo kasnije i diktatora (težina 10,69 gr).

Prva varijanta ovih aureusa ima na sebi glavu Venere, dok se na reversu nalaze dva roga izobilja sa cvećem i voćem i slovom Q. (Quaestor).

Drugi tip zlatnika je: Na aversu glava Rome sa šlemom i natpisom: L.MANLI PRO.Q (Proquaestor). Na reversu Sula u kvadrigi iznad kojeg leti viktoria sa vencem pobede i natpis: L.SVILLA IM (imperator).

Treći tip je A. Manliusa iz 81-80. god. Na aversu bista Rome sa šlemom i natpisom: A.MANLI A.F.Q. (Quaestor). Na reversu je konjanička statua Sule sa dignitom rukom i natpisom: L.SVILL.FELL.DIC (dikator).

Radene su i slične serije denara. Inače ovaj novac je prvo kovan u Atini, dok su kasnija kovanja iz kovnice Rim.

KOVANJA ZA GALIJU I ŠPANIJU

Posle poraza Marijevske stranke u Španiji se na mestu guvernera zašao marijevac Satorije. Zato Sula šalje u Španiju C. Annusa Lususa.

da ga smeni, ali pošto se ovaj usprotivio dolazi do dugotrajanog rata.

Lusus kuje denar gde je na aversu bista Anna Perena sa atributima kaduceja i vase i natpisom: C. ANN.L.T.T. PRO.COS EX.S.C. Ovaj natpis se odnosi na njegovo ime i čin (kao i fraza „ex senatus consulto“). Na reversu se nalazi Viktorija u kvadrigi koja drži palminu granu i natpis: Q.L.FABI L.F.HISP.

C. Valerius Flaccus (82-81) kuje denar sa titulom imperatora koji na aversu ima bistu krilate Viktorije, dok se na reversu nalazi legionarski orao između dva veksla i natpis: H (hastati) P (principes) C.W.FLA IMP PER AT EX S.C. Kasnije ovaj tip reversa usvojiće Marko Antonije. Poslednji novac iz ove serije kuje Q. Caecilius Metelus. Na aversu je Pictas a na reversu bista slona, dok denari Cnaeus Corn. Lentulus Marcellinus imaju na aversu bista Genijusa rimskog naroda a na reversu globus, krunu broda i skiptar.

Slobodanka Stojaković

Jedna raritetna vrsta predespotskog kovanja Đurđa Brankovića (1427-1456)

- sa osvrtom na simbol krine u srpskoj srednjovekovnoj numizmatici -

Durđe Vuković-Branković, gospodin i potonji despota, sin Vuka Brankovića, gospodara Vučitrna, Zvečana, Pristine, Trepče, Prizrena, Kosova Polja i Skoplja, najistaknutiji je predstavnik ove plemenite loze, koja je svojim prisustvom i političkom aktivnošću na srpskim i ugarskim prostorima obeležila dva i po stoljeća postojanja.

Kada je turski sultan Bajazit 1396. godine proterao Vuka Brankovića iz njegovih oblasti, on je Vukovoj supruzi Mari i mlađom sinu Durdu ostavio na upravu samo rudnik Trepču i Vučitrn, dok je ostale zemlje predao Lazarevićima. Sa ovako malim nasledjem Durđe je uspeo da tokom mnogih godina uspona i padova postane „gospodin i samodržac Srbljem“, „herceg i despot cele Raške i Arbanije“, „vlagoverni despot Durđa gospodin Srbljem i Pomoriju zetskomu“, itd.

Po mišljenju većeg broja istoričara Đurđa su krasili lepotu, um i velika vojnička sposobnost. Pored toga bio je i sposoban finansijer, okretan diplomata i sjajan vladar. Desilo se da su Turci u jednom momentu (1441. god.) zaузeli celu Srbiju, ali je Đurđe diplomatskim sporazujem sa Turcima za malo vremena uspeo da povrati sve oslojene oblasti (1444. god.) i da ih drži sve do smrti 24. decembra 1456. god., neposredno pred pad cele Despotovine. Iako je posle Angorske bitke 1402. god. došao u sukob sa ujakom Stefanom Lazarevićem i sa njim vodio bitku iste godine na Tripolju kod Gračanice, u kojoj je bio potučen, on se sa njim izmirio negde između 1412. i 1415. godine. Bilo je logično da postane naslednik despotke krune, pošto Stefan Lazarević nije imao direktnih potomaka. Najverovatnije na saboru u Srebrnici 1426. god. despot Stefan pred predstavnicima vlastele i crkve imenuje Đurđa za svog naslednika, što je potvrđeno ugo-

vorom u Tatj između kralja Žigmunda Luksemburškog i despota Stefana Lazarevića. Prema tom ugovoru trebalo je da Đurđe nakon preuzimanja vlasti po Despotovoj smrti Beograd predla Ugrima. Iz tog razloga Đurđe i gradi novu srpsku prestonicu, grad Smederevo za samo godinu dana (1429-1430). Prihvativši se nasledstva despotke krune Đurđe je prihvatio i vazalni odnos prema Ugarskoj, a bio je već i turski vazal.

Po smrti despota Stefana 1427. god. Đurđe Branković dobija znake despotskog dostojarstva tek 1429. god. od vizantijskog cara Jovana VIII Paleologa, sa kojim je bio u dobrim odnosima.

Srpska srednjovekovna numizmatika stoji u samom vrhu evropske srednjovekovne numizmatike, a tome, možda u najvećoj meri, doprinose kovanja Đurđa Brankovića, kako po inventivnosti kreatora emisija tako i po izradi kalupara.

Numizmatička aktivnost Đurđa Brankovića može se podeliti na dva glavna perioda kovanja: predespotski (1396-1427) i despotski (1427-1456).

Predespotska kovanja su takođe prošla kroz nekoliko faza, koje aproksimativno možemo podeliti na sledeći način:

1. Predespotska kovanja

- Kovanja sa imenom „GJURG“ (1396- 1405)
- Zajedničko kovanje sa bratom Lazarom Brankovićem (oko 1410)
- Kovanja sa nazivom „Gospodin Gjurg“ (1405- oko 1415, odnosno do godine pomirenja sa ujakom desp. Stefanom Lazarevićem)
- Predespotska kovanja od oko 1415-1427 god.

2. Despotska kovanja (1427- 1456)

- nastavak kovanja porodice Vuković-Branković sa poznatim kovnicama u Smederevu, Rudniku, Rudištu i Novom Brdu

Đurad je vladao Trepčom i Vučitrom veoma dugo (31 godinu) do dobijanja despotskog dostojaanstva 1427. odnosno 1429. godine. Za to vreme je imao veoma plodnu aktivnost predespotskih kovanja. O kovanjima ovog perioda i njihovoj podeli do danas su pisali dr Jozo Petrović, R. Marić, prof. Sv. Dušanić i dr Ljuba Nedeljković. Ovde treba napomenuti da u pogledu trajanja perioda predespotskih kovanja Đurda Brankovića postoje sasvim oprečna mišljenja ovih autora. Po Mariću Đurđeva predespotska aktivnost trajala je samo od 1410-1412. (kada se navodno pomirio sa ujakom). Prof. Sv. Dušanić ovo energično pobija i daje za to logično obrazloženje (Numizmatičar br. 12). Dr. Ljuba Nedeljković smatra da je godina izmirenja Đurda i Stefana 1415, i da tada prestaju predespotska kovanja Đurda Brankovića. Ali šta reći za vakuum od 1415-1427? Po mišljenju Šengija Dimitrijevića predespotska kovanja Đurda bi se mogla datovati u periodu od 1410-1427 (1429) kada se Đurđev zvanje javlja na poveljama (Zbornik N.M. 1967).

Predespotska kovanja su podjeljena u glavnom na sedam osnovnih grupa gde je osnovni motiv emblem kuce Vuković-Branković lav passante sa natpisom „ГЮРЬГЬ“ ili „ГОСПОДИН ГЮРЬГЬ“, najčešće sa ukrasima krina na aversu, i predstavom Spasitelja u mandorli na reversu (sem jedne vrste).

Mesto i vreme kovanja ovih predespotskih emisija teško je precizno utvrditi. Kako je već pomenuo, Đurad je 1396. godine nasledio Trepču i Vučitrn, a da je postavlji oblasni gospodar - kovao već u to vreme u nekoj svojoj kovnici svedoči pisani dokument iz 1414. godine u kome Đurđe piše Dubrovčanima da su izvesni „Bogdan Miljenović s bratijom i Bogiša Radmilović i ostali“, držali carinu i kovnicu i da su „sve obaveze izmirili ...“ Iz pisma se ne vidi ko je i kada osnovao tu kovnicu, ali se sa velikom verovatnošću može pretpostaviti da je to bila Trepča ili Vučitrn. Vrste predespotskih kovanja imale bi, po prof. Dušaniću, svaku hronologiju: vrste koje imaju samo natpis „ГЮРЬГЬ“, i vrste koje uz ime „ГЮРЬГЬ“ imaju i titulu „ГОСПОДИН“. Emisije sa samo imenom „ГЮРЬГЬ“ spadale bi u starije, jer Đurđe još nije bio značajan i nije imao rang gospodina. Najverovatnije da su te emisije isle do 1405. godine. Ovo je godina koja se javlja u jednoj poveli sinova Vuka Brankovića, u kojoj oni sebe nazivaju „gospodin Grgur, gospodin Gjurg i gospodin Lazar“, te prof. Dušanić uzima aproksimativno 1405. godinu kao terminus ad quem prestanka kovanja Đurđevih monet bez titule gospodin.

Druga grupa ovog novca sa imenom i titulom „gospodin“ na aversu i Isusom u mandorli na reversu zastupljena je na samo dvema vrstama: 1. av: Lav passante, sa

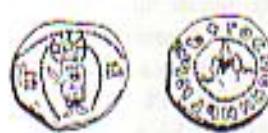
o.n. „gospodin Gjurg“ i 2. av: veliki krin u dvostrukom krugu perli sa o.n. „gospodin Gjurg“.

Upravo ova druga vrsta predmet je našeg interesovanja. Dok je vrsta pod 1. relativno česta, kod vrste sa velikim krinom na aversu to nije slučaj. Ovu vrstu prvi put objavljuje dr Jozo Petrović u časopisu „Starinar“, treća serija, knjiga sedma / Beograd, 1932. god. u članku pod nazivom „Nekoji retki stari srpski novci“, pod brojem 3.

1.

2.

J. Petrović ovaj novac pominje, zatim, u „Numizmatičaru“ br. 1/1933. g. u članku „Despot Đurđe Branković u svetu numizmatike (1427-1456)“, pod vrstom br. 29. Jozo Petrović je ovaj novčić video prilikom posete osječkom muzeju i navodi da je isti nekada bio svojina numizmatičara g. Nubera i da muzej u Beogradu ovaj novac nema. Tom prilikom je dao detaljan opis novca sa crtežom: na licu je prikazan Isus koji стоји и дрžи у левој рuci Evanđelje na prsimu dok desnou rukom благосилја. Oko Isusa je dvostruki venac hisera i slova: IC XC, a iznad tih slova znaci skraćenice za Isus Hristos. Na naličju se vidi u dva venca smešten krin, a između venaca pismo: „ГОСПОДИН ГЮРЬГЬ“.

Pozivajući se na ovaj članak J. Petrovića, vrstu br. 29 sa krinom pominje R. Marić u svojoj knjizi „Studije iz srpske numizmatike“, Bgd, 1956/T XIX br. 19/8, a zatim i prof. Sv. Dušanić u „Numizmatičaru“ br. 12/1989 u članku pod nazivom „Pred-despotske emisije novca Đurđa Brankovića“.

Za ovu vrstu novca mogli bismo, na osnovu gore pomenutih podataka, pretpostaviti da je kovana u Trepči ili Vučitru između 1405. i 1415. godine.

Ovom prilikom smo u mogućnosti da, zahvaljujući jednom prošlogodišnjem zbirnom nalazu u Rumuniji kod Turn-Severina vistu predespotskog kovanja sa krinom na aversu i o.n. „+ГОСПОДИН ГЮРЬГЬ“, predstavimo fotografijom, po prvi put.

Prema oskudnim podacima dobijenim posrednim putem od nalazača, radi se o nevelikom zbirnom nalazu od 28 komada srebrnog novca, i to: 2 kom. vojvode Mirčea Starog; 25 kom. Despota Stefana Lazarevića, vrsta sa velikim krstom i natpisom ΔΕ/СЛ/ОТ u tri reda i malim krinovima (Ljubić: vrste III/c/4 i VII/2); 1 komad novca Đurđa Brankovića, raritetna vrsta sa velikim krinom.

Radi se o srebrnom dinaru težine 1 gram, promera 18 mm. Novac je dobro očuvan, ali je kalup pri kovanju aversa pomeren ulevu, tako da je komad ostao decentran. Usled toga su odsećena slova „P“ i „h“ u imenu „**СЛОВЉЕ**“. Veliki kruni u centru aversa okružen je dvostrukim vencem od perl. Pored kruna levo i desno po dve krupne, vertikalno postavljene tačke. Na reversu Isus Hristos stoji u mandorli od perl, desnicom blagosilja, levicom drži jevandjelje. Levo i desno u polju IC - XC.

Simbol krina u Srpskoj srednjovekovnoj numizmatici

Nije zgrega da se podsetimo šta znači kruna kao motiv, odakle je njegova provenijencija, otkud njegova predstava na srpskom srednjovekovnom novcu, i uopšte, u heraldici srpskog srednjeg veka.

Motiv krina prisutan je na odeždama još preih Nemanjića (uz motiv kolaste azdije i dr.). Kao čest motiv na srpskom srednjovekovnom novcu pratimo ga od kralja Milutina (1282-1321). Javlja se na odeći, kao ukras štita na pečatima sa heraldičkim štetom despotskog doba. Po mišljenju starijih autora kruna je dospeo na Zapad pod uticajem Vizantije. Izneto je i mišljenje da je motiv krina kao proizvod Isusovog i Bogorodičinog kulta simbol čistote i devičanstva. Amblem krina usvajaju i Krstaši. Na evropskom Zapadu se, inače, javlja na obodu kruna i vrhu skiptra, glavnih vladarskih insignija.

U Vizantiji kruna se javlja veoma rano. Ovaj amblem je bio veoma omiljen u vreme Teodora II Laskarisa

(1254-58). Patron njegove prestonice Nikeje bio je Sv. Trifun sa krinom kao atributom. Kotorski novac cara Dušana sa latiničnim natpisom ima na aversu vladara koji drži žezlo sa krinom a na reversu Sv. Trifuna zaštitnika Kotora, što ukazuje na direktnu analogiju sa nikejskim Sv. Trifunom. Tipovi novca sa krinom brojniji su u doba prvih Paleologa (primer: novac sa krinom Mihajla VIII Paleologa). Kruna je kao vladarski simbol poligenetske prirode. U Srbiju je mogao doći na osnovu uticaja iz Nikeje a kasnije i Paleologa. S druge strane imamo uticaj napuljskih Anžuvcaca (Karla II) koji su kovali tipove groševa „gigliato“. Nišav uzor su predstave krinova u reversnim poljima srpskog novca. Kao treća mogućnost uzima se kotorski uticaj.

Što se, pak, tiče krina na novcu Durda Brankovića očigledna je analogija sa ugarskim novcem, što je slučaj i sa njegovim ujakom despotom Stefanom Lazarevićem. Predstavu krinu na madarskom novcu srednjeg veka možemo pratiti počev od kralja Andreje (1205-1235), preko Bele, Stefana, Ladislava, Vencela, posebno Karla Roberta Anžujskog, Lodovika, Marije, Žigmunda Luksemburškog i najzad Janača Hunjadija (1446-1453), gubernatora Ugarske i savremenika Đurda Brankovića, sa kojim je Despot negovan prisne odnose i koji je Srbima mnogo pomagao u borbi protiv nadiranja Osmanlija u Evropu. (Durdeva desetogodišnja unuka, kćer Katarine i Ulriha Celjskog verila se 1451. god. za takođe malodobnog Hunjadijeva sina Matiju). Očigledno je dvostruki vazalni odnos Srbije Đurda Brankovića prevagnuo na ugarsku stranu, pošto su poslednji despoti kneževi Lazarević i Branković bili prijatelji sa ugarskim vladarima: bili su primorani da vode mudru politiku (zajednički novac Durda i J. Hunjadija), i da prihvate ugarske ideje o državnoj simbolici (kruna zapadnog, ugarskog tipa na novcu despota Lazara Brankovića).

Predstava stilizovanih krinova, kao ugarskog uzora, nalazi se štiti sa pečata Durda Brankovića iz 1428. i 1445. godine (gde se među bivojim rogovima nalazi lav) kao znak vazalnog odnosa prema Ugarskoj, tako da i predstavu krinu na gorepomenutom novcu možemo shvatiti kao simboliku vazalnog odnosa Srbije prema Ugarskoj. ■

ZANIMLJIVOSTI

Prva banka u Srbiji sa privatnim, i to uglavnom stranim (madarskim) kapitalom bila je Prva srpska banka, osnovana 1869. godine, koja je propala ubrzo po osnivanju (1873), jer se havila raznim poslovima i špekulacijama kojima nije bila donasla (npr. finansiranjem izgradnje železničke pruge Rijeka-Karlovac). Međutim, pre nego što je ova banka pada, osnovane su, 1871. godine, i prve tri banke sa domaćim kapitalom (Beogradski kreditni zavod, Smederevska kreditna banka i Valjevska štedionica). Skoro istovremeno, zakonom od oktobra 1871. godine ustavljene su i okružne štedionice, sa ciljem da rukuju određenim fondovima i depozitima i da se stanovništvu pruži prilika za ulaganje novčanih ušteda, a ujedno da se građanima, a naročito seljacima, pruži mogućnost da putem zajmova po povoljnim uslovima dođu do potrebnih novčanih sredstava. Posle pretvaranja Uprave fondova u hipotekarnu banku (1898), ove štedionice su ukinute.

Dipl. inž. Boško Bošković

Nova vrsta novca kralja Vukašina Mrnjavčevića

Kralj Vukašin je kovao oko deset vrsti novca. Vrsta novca koju čemo ovde opisati do sada nije objavljena.

ВЪХА - БГАБЛАТ - ОВБРНІ - КРАЛЪ - ВАЛЬШ

Natpis u pet redova:

- L. Natpis je dosta izobličen a slova nepravilno raspoređena.
- N. Isus Hristos sedi na prestolu sa visokim naslonom
 $\varnothing = 17,7 \text{ mm}$; $T = 1,11 \text{ gr}$.

Slika 1.

Slika 2.

Slika 3.

Slika 4.

Predstava Isusa Hrista u kalupu je jače izražena - punija te se očrtava na licu novca. Zbog ove greške kalupara slova na licu novca se ne vide na mestu gde se očrtava lik Isusa Hrista. Ovakva greška uočava se na novcu Kraljevića Marka (M.J. 99) koji je verovatno radila ista kovnica (postoji mišljenje da je to Ohridska kovnica). Zbog istovetne greške kalupara postoji velika verovatnoća da je oba pomenuta primerka novca radio isti kalupar. Šima Ljubić u svome delu „Opis Jugoslajvenskih novaca“, Zagreb 1875. godine, objavio je sličan novac kralja Vukašina Mrnjavčevića (S.Lj. X-25 - jedan primerak). Taj novac ima isto lice, moglo bi se reći identično, dok se nalije razlikuje od ove nove vrste, odnosno Isus Hristos stoji ispred supedaunema u mandorli od po 4 zvezdice, što po nekim mišljenjima predstavlja trenutak Isusovog vaskrsnuća. Na ovoj novoj vrsti Isus Hristos sedi na prestolu sa visokim naslonom.

Ova nova vrsta novca kralja Vukašina Mrnjavčevića slična je vrsti novca S.Lj. X-17-23; M.J. 94

U cilju uočavanja razlike gore pomenute nove vrste novca u odnosu na do sada poznatu vrstu (S.Lj. X-17-23;

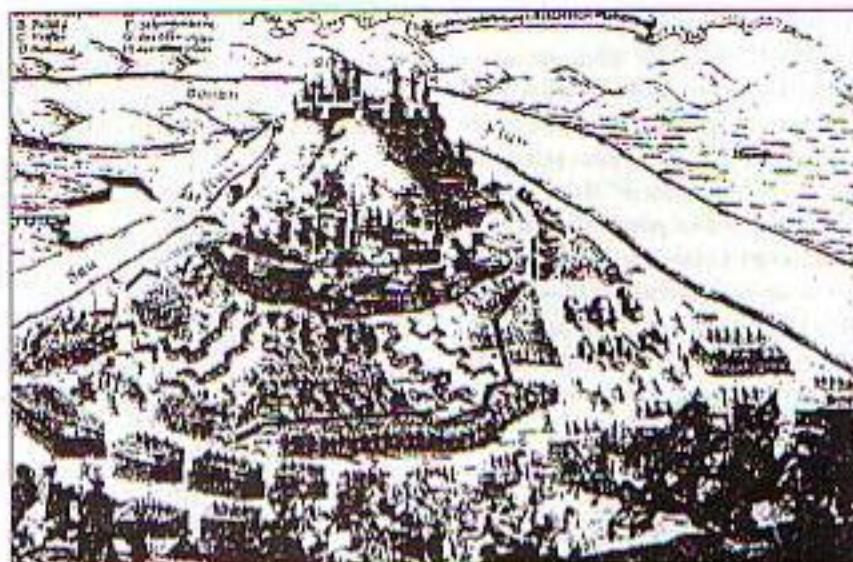
M.J. - 94) dajemo i tri fotografije te poznate vrste u različitim varijantama. Varijante novca sa slovnim označenjima (sl. 2 i sl. 3) nisu do sada objavljivane, varijantu sa sl. 4 nalazimo u gore pomenutom delu S. Ljubića, samo sa tom razlikom što ispod levog laka Isusa Hrista smiju biti tačke, a na novcu sa sl. 4 ove tačke nema.

Slobodan Srećković

Osmanlijsko kovanje akča na Balkanu

7.

Promena na prestolu 1648. godine, osim novog sultana nije donela ništa novo. Mehmed IV je imao samo šest godina kada je nasledio oca Ibrahima. U njegovo ime vladala je prvo njegova baba, Ibrahimova majka, a zatim njegova majka. Propadanje Osmanlijske imperije se nastavilo. Na mestu velikog vezira i muftija smenjivale su se osobe nesposobne da vladaju, podmitljive, nezasite pri bogaćenju i osvetoljubive. Skoro svaki smenjeni sultanov „sluga“ bio je ubijen, a njegova imovina bi pripala carskoj blagajni. Zabeleženo je da je jedan vezir na tom položaju bio samo dva sata. Uvek su postojale dve a nekad i tri suprostavljene struje. Prva, na čelu sa sultanskom majkom koja je svoje miljenike u ime sultana postavljala na najvažnija mesta, druga, koju je činilo plemstvo jer je branilo ranije stećene povlastice i dobra, i ponekad tre-

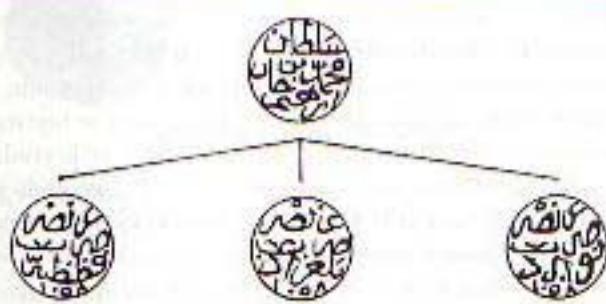

ća, koju su činili juničari koji su nekada predstavljali stub carstva. U svemu tome muftija je potraeo jezičak na vagi u koristi struje kojoj se priklonio.

Carska blagajna je bila prazna te je novac za ustoličenje bukvalno otiman od visokih službenika i plemstva. Zabeleženo je da je dar za ustoličenje sultana, baksī, iznosio 1.958.000 dukata. Procenat srebra i težina akča su se smanjivali iz dana u dan. O lošim akčama najbolje go-

vor događaj na carskom divanu (državnom savetu) iz 1656. godine. Sultan koji je prisustvovao divanu iza zavese na prvom spratu, spustio je konop kako bi bila privezana lista sa imenima krivaca koje treba kazniti zbog stanja u carevini. Jedan od spahija je umesto liste privezao kesu sa lošim akčama i time je sve rekao.

Na osnovu do danas registrovanih akča može se zaključiti da su ponovo otvorene kovnica u Novom Brdu i Beogradu. Verovatno je kovnica u Beogradu otvorena na početku vladavine na što ukazuju nalazi akča. Svaki nalaz koji sadrži novac

Akče kovane u Rumeliji za vreme sultana Mehmeda IV

تَعْلَمُ
تَعْلَمُ

Dva tipa napisu Beogradske
na akčama kovanim 1658. god.

sultana Mehmeda IV zastupljen je velikim procenom akči iskovanih u Beogradu. One koje su kovane u konuci Konstantinije bolje su nego Beogradiske, što ukazuje na bolju kontrolu u prestonici. Ne samo da su bolje uradene nego je i veći procenat srebra u njima.

Neke akče proizvedene u Beogradu za vladavine sultana Mehmeda IV su izuzetno loše. U nalazima se pojavljuje veliki broj falsifikata i bakarnih akči koje su presvućene srebrom sa imenom kovnice Belgrad. Da se podsetimo da su u tom periodu u Beogradu kovane i srebrne pare (vidi „dinar“ br. 1). Osim ove dve kovnice ponovo je proizvodila akče i kovnica u Novom Brdu. Verovatno je kovnica radila u vrlo kratkom periodu na početku vladavine, jer je do sada registrovano samo desetak primeraka tada proizvedenih akči.

Akča kovana u Konstantiniji 1058. AH

Sve tri kovnice su proizvodile akče sa istim dizajnom aversa na kojem je natpis: „Sultan Mehmed bin Ibrahim Han“. Dizajn reversa je isti kao što je bio i kod prethodnih sultana, samo što je izmenjena godina kovanja tako da se na reversu nalazi natpis: „Azze nasruhu duri be Konstantiniye (Belgrad, Novaberda) 1058“.

Vrednost akči je stalno opadala. Jedan altuin je na početku vladavine vredeo oko 200, a na kraju vladavine 430 akči. Zanimljivo je da se altuin ni u ovom periodu nije promenio. Zlatan novac je od 1480. ostao

iste težine: 3,5 grama i finoće 23,5 karata.

Postavljenjem za velikog vezira Mehmeda Čupurlića krajem 1656. godine stanje u carevini je bitno popravljeno. Zaveden je red, a carška blagajna je popunjena. Ekonomski ojačana, carevina je tada imala novca i za ratovanje. Osvojen je Krit 1669. godine, a 1672. ratovalo se sa Poljskom. Mehmed IV je preuzeo 1683. godine poslednji osmanlijski, neuspesan, pohod na Beč. Posle 145 godina Budim je ponovo prešao u Austrijski posed 2. septembra 1686.

Akča kovana u Beogradu 1058. AH

Sultan nije bio zainteresovan za državne poslove, a sve slobodno vreme provodio je u lovu, te je i zato dobio nadimak „Lovac“ (turski ‘Avci’). Nezadovoljna vojska i nesposobni veziri bili su dovoljan razlog da se zatraži abdikacija nezainteresovanog sultana. Sultan Mehmed IV je svignut sa prestola 8. novembra 1687. i zatočen je u Jedrenu, gde je umro 1693. godine.

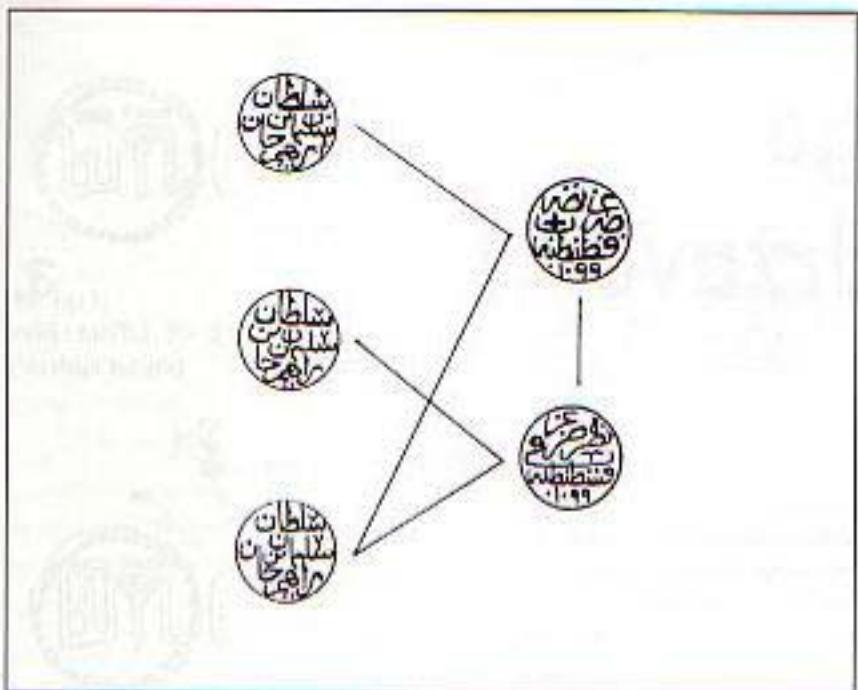
Mehmeda IV na prestolu je nasledio najstariji brat Sulejman, kao sultan Sulejman II. Nezadovoljna vojska, umesto na granicu carstva, pošla je na prestonici. Pohune i neredi iz prestonice preneli su se na ostale delove carstva. Da bi poboljšao finansijsku situaciju i isplatio jančare, veliki vezir je doneuo uredbu da se iskuje bakarni novac, mangir, koji je vredeo pola akče. Ovaj novac nije bio dug u prometu jer ga niko nije prihvatao.

Neredi u Osmanlijskom carstvu doprineli su da austrijska vojska u naletu potisne Turke iz Dalmacije i Slavonije i 6. septembra 1688. zauzme Beograd. Prodor austrijske vojske do Skoplja oslobođio je Kruševac, Niš i ostale gradove u Srbiji. Dve godine kasnije, 8. oktobra 1690, Osmanlije su ponovo osvojile Beograd. Stanovništvo koje je bilo obepravljeno i ekonomski iscrpljeno od Turaka, poharano je i od Austrijanaca. Naravno, nije moglo da očekuje ništa dobro povratkom Turaka. Raja je napušta svoje domove i pod vodstvom patrijarha Arsenija Čarnojevića pošla je na sever i prešla Dunav gde je naselila pogranične oblasti Austrijskog carstva.

Akča kovana u Novom Brdu 1058. AH

Nedostatak srebra i zlata za kovanje novca primorao je sultana da pretopi suvišno srebrno posude, svećnjake i neke poklone od evropskih poslanika. Veliki vezir je za primer dao sve srebrno posude a jedo je iz bakarnog. Donečena je uredba da se sve isplate vrše, jednom trećinom novcem u bakru, drugom u srebru a trećom u zlatu. Osim bakarnog novca, na tržištu se nije mogao videti drugi novac, jer je vrednost zlata i srebra stalno rasla. Tada je uvedena nova novčana jedinica – pola kuruša (groša) i kuruš, koji su odgovarali evropskim talirima. Verovatno su tada i kovane akče što se može zaključiti prema kvalitetu srebra od koga su iskovane.

Tipovi aversa i reversa akči Sulejmana II

Avers akče kovane u Konstantiniji
1099. AH – tip A

Avers akče kovane u Konstantiniji
1099. AH – tip B

Avers akče kovane u Konstantiniji
1099. AH – tip I

Avers akče kovane u Konstantiniji
1099. AH – tip C

Za vreme sultana Sulejmana II su zatvorene sve kovnice novca u Rumeliji osim kovnice u prestonici Konstantiniji. Akče koje su tada, poslednji put ručno kovane, izuzetno su retke. Do sada su publikovane samo dve, tj. registrovan je samo jedan tip ovih akči. Autor u svojoj kolekciji poseduje osim ovog još tri do sada nepoznata tipa, koje u ovom članku objavljuje.

Sultan Suleiman II je vladao samo tri i po godine, umro je maja 1691. godine, a na prestolu ga je za-

Avers akče kovane u Konstantiniji
1099. AH – tip II

menio mladi brat Ahmet, kao sultan Ahmet II.

Akče koje su od 1329. do 1691. predstavljale jedan od osnova Osmanlijske imperije, posle smrti sultana Sulejmana II gube taj značaj. Neki ovaj period nazivaju „akči period“ kovanja, kada su kalupi za kovanje i akče izrađivani ručno. U tom periodu na akči je prisutna svaka promena u carstvu. Prema kaligrafiji, izradi kalupa i procentu srebra danas možemo tačno ustanoviti ne samo ekonomsku situaciju nego i uticaj tradicije i kulture u pojedinim oblastima carstva na izradu akči. Kasnije od 1691. akče su samo kovane u Konstantiniji i Misiru (Kairu), mašinski pa su izgubile svoju osobnost, „pečat vremena“, koje su do tada imele. ■

Vasil Aleksandrov Damjanov

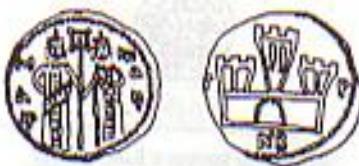
Novac druge bugarske države

3.

Svaki novi nalaz srednjovekovnog novca može da oponzne mnoge ranije teorije. To je naročito slučaj u balkanskoj srednjovekovnoj numizmatici, koja još uvek ima veliki broj nejasnoća. Jednu od dilema bugarske srednjovekovne numizmatike (specijalno za „dinar“) pokušava da razresi gospodin V.A. Damjanov, numizmatičar iz Bugarske i stručnjak za antiku i srednjovekovnu numizmatiku, a od nedavno i član SND.

Xa. IVAN ALEKSANDAR SA SINOM MIHAJLOM ASEN

Bakar:

43. skifat,
19-21 mm, 1,2-2,1 g

Xb. IVAN ALEKSANDAR SA ŽENOM TEODOROM

Bakar:

45. skifat,
16-19 mm, 0,6-1,3 g

Xg. ANONIMNI BAKARNI NOVAC IZ VREMENA IVANA ALEKSANDRA

47. 15-18 mm, 0,9-1,8 g (Šumen ?)

Srebro:

44. 20 mm, 1,4-1,6 g. (1337-55)

Xv. IVAN ALEKSANDAR SA SINOM IVANOM ŠIŠMANOM

Srebro:

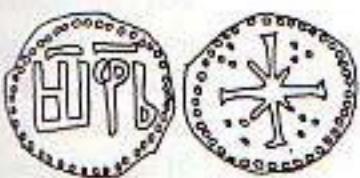
46. groš, izuzetno redak,
18-20 mm, 1,3-1,5 g

XI. IVAN ŠIŠMAN (1323-1330)

Bakar:

48. skifat,
21-23 mm, 1,2 g (srednja težina),
1371-80.

Bilon:

49. tip I,
veliki modul, 20-23 mm, 1,35 g
(srednja težina)

XII. IVAN STRACIMIR
(1360 - 1396)

Bakar:

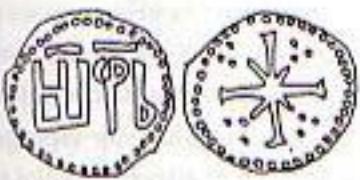
53. redak.,
17-18 mm, 0,7-1,0 g

XIII. JOVAN - DOBROTIĆA
(oko 1365-1385)

Bakar:

56. redak.,
18-20 mm, 1,3-1,4 g

50. tip II,
18-20 mm, 1,1 g (srednja težina),
1380-82.

Srebro:

XIV. TERTER (od 70-tih do
80-tih XIV veka, Дръстър)

57. varijanta a: redak, bez
dopunskih oznaka,
18-20 mm, 1,3-1,5 g

Srebro:

51. groš, unikat,
18 mm, 1,2 g, 1371.

XIII. IVAN STRACIMIR SA
SINOM KONSTANTINOM (?)

Bakar:

55. redak.,
17-18 mm, 0,8-1,0 g

* Izrada ovog novca je šematiszovana te se sa sigurnošću ne može odrediti da li je vladar sa sinom Konstantinom (prema Vl. Penčevu uz vladara je njegova žena-Ana).

Srebro:

59. groš, unikat

52. aspra, redak,
16 mm, 0,6-0,7 g, 1380-82.

Portret žene na novcu

3.

„I gospod Bog stvori ženu od rebra koje nze Adamu i doveđe je k Adamu“

Postanje: 2,22

„Kako si ljepa i kako si ljučka o ljubavi u vilenosti“

Pesma nad pećinama: 7,6

FAUSTA

(296-326. g. žena imp. Konstantina I Velikog, čerka
imp. Maksimijana, majka imp.
Konstantina II, Konstancije II i Konstansa)

Rodena je u purpuru Rima oko 296. godine, a vaspitavana i odrasla u Akvileji. Imala je samo desetak godina kada je iz političkih razloga udata za Konstantina I koji je te 307. godine kada je bila svadba imao već 34 godine. Neizvesno je da li je svadba održana u Akvileji ili u Treverisu današnjem Triru u Nemačkoj, ali je izvesno da su na toj svadbi bile prisutne bar četiri carice: Eutropija, žena imp. Maksimijana, Teodora, zvanična carska udovica (mačka Konstantina), Jelena, majka Konstantina takođe sa titulom Avgusta i mala Fausta. Vrlo je verovatno da je lepršavom detetu, kakva je bila Fausta sve to izgledalo previše ozbiljno i previše protokolarno da bi bilo prijatno. Sam carski suprug Konstantin je te 307. godine već imao trogodišnjeg sina Krispa sa svojom milosnicom Minervinom. Prolazile su godine ratovanja i van granica imperije i sledeći susret Fauste i muža bio je 314. godine. Fausta je već bila devojka s vilenkaste kose, okruglog lica, izvijenih usana, kose uvijene u pundu.

U međuvremenu otac joj je zadavljen po nalogu muža 310. godine, a rođeni brat Maksencije ubijen u bitki kod Mulvijskog mosta 312. g.

U nekoliko sledećih godina Fausta je Konstantinu izrodila petoro dece, ali je izuzetno cenila i poštovala Konstantinovog vanbračnog sina Krispa koji se pripremao za naslednika i bio samo koju godinu mlađi od Fauste. Mlada carica očigledno nije bila dorasla intrigama dvo-

ra i u tome se ogleda tragedija te žene. Da li je Konstantin bio ljubomoran? Verovatno jeste uz izraženu sujetu jer ipak je bio skoro četvrt veka stariji od sive supruge. Jedna bezazlena vožnja po moru jedrilicom na kojoj su bili Fausta i Krisp dojavljena je caru sa veoma opasnom aluzijom. Reakcija je bila žestoka.

Ratni sud u Pietas Juliji (današnja Pula) u kojoj se Krisp nalazio sa optužbom za bludne radnje sa mačhom. Presuda po zakonu. Izvršenje odmah. Krisp je pogubljen. Kada je caru javljeno da je Krisp pogubljen sledio je i drugi nalog otprilike: „Ako sam žrtvovan njega

Slika 14. Folis Fauste, 326-327. (2,55 g)

ne mogu ni nju da poštēdim, izvršiti i drugi deo naredjenja“. Fausta je osetila da se nešto čudno događa. Čekala je cara u Nikomediji pokušavajući da dode do nje, gove majke Jelene. Nije uspela. Iste te 326. godine kada je pogubljen Krisp i Fausta je udavljena u kupatilu. Carevi savremenici, istoričari Euzebije i Laktancije, to nophće ne pominju (a i kako bi?), ali zato nešto docniji antički istoričari to tvrde. „DAMNATIO MEMORIAE“ to jest naredba o rušenju spomenika Fauste kao i povla-

čenju novca sa njenim likom iz optičaja izdata je odmah. Čudnom slučajnošću (ako je to bila slučajnost) 326. godine udaren je kamen temeljac za novi centar imperije – Konstantinopolj. Da li je Konstantin pokušavao da pobegne od svoje sestri ostaje u sferi nagadanja. Pravedna kazna ili zločin? Hrišćanska crkva koju je Konstantin I., kao i njegova majka Jelena zadužio, proglašeni su za svece, tako da se i danas 3. juna po novom i 21. juna po starom kalendaru slavi Sv. Konstantin i carica Jelena, ali samo kod istočne crkve. Zapadna crkva slavi samo Jelenu. Faustu ne slavi niko.

Osvećenjem Konstantinopolja 330. godine kao nove prestonice carstva imperija još nije podijeljena, ali je očigledno da tetrarhija koju je sproveo Dioklecijan ne funkcioniše, kao uostalom i institucija „Adoptio“, jer se pojavljuje previše pretendenata na carski tron. Carevi tako kratko vladaju da je uticaj žene u carskoj porodici beznačajan, mada se njihov portret pojavljuje na novcu i kod većine narednih careva.

Unutrašnji problemi imperije kau da nisu dovoljni jer su i granice ugrožene sa svih strana. Sa istoka tradicionalni neprijatelji Persijanci, sa severa Zapadni Goti pod vodstvom Alariha prvo opustošile istočni deo carstva zatim krenule ka zapadu i 410. godine zauzele Rim, da bi se konačno utvrdili u Galiji i Španiji.

Zatim naidoše Huni pod Atilom, potom Vandali, Alani, Svevi, Sikambri, Franci.

395. godine izvrši car Teodosije Veliki definitivnu podelu carstva na Istočno i Zapadno davši ih svojim sinovima Arkadiju i Honoriju. Godine 476. prestaje da postoji Zapadno Rimsko carstvo osvajanjem Rimu od Teodoriha vode Istočnih Gota i na taj deo imperije počinje padati mirak Srednjeg veka.

Istočno carstvo će trajati još skoro jedan milenijum pod imenom Vizantija jer Konstantinopolj beše podignut na mestu grčke kolonije Vizantion.

Rano hrišćanstvo kao religija osuđuje i ubija putnost, a žena bar formalno ide u pozadini političkih i društvenih promena, a predstave na novcu su daleko od onih antičkih, tako da sam lik carica nije prepoznatljiv i ni približno sličan stvarnoj ljestvosti.

Istočno carstvo sada već kao Vizantija takođe ima svoje „vladare iz senke“ kao što je to slučaj sa Teodorom Ženom Justinijana I koji je vladao od 527. do 565. godi-

ne, ali Teodora se ne pojavljuje na novcu. Već pod naslednikom Justinijana I, Justinom II pojavljuje se carska supruga Sofija na novcu, ali je njena uloga u poslovima carstva zanemarljiva kao i uloga nekoliko narednih carica. Nemaštitost Rima kada su u pitanju lična imena prenosi se i na Vizantiju tako da je neophodno careve i carice označiti bilo brojevima bilo nadimcima kako bi se lakše identifikovali.

Carica IRINA

(797-802)

Irina je prva žena u istoriji koja je i stvarno i formalno vladala carstvom u svoje ime. Bila je supruga Lava IV trećeg vladara Isavrijanske (Sirske) dinastije. Obzirom na kratku vladavinu Lava IV (775-780), odmah po njegovoj smrti Irina preuzima vlast u ime svog maloletnog sina Konstantina IV.

Slika 15. Zlatnik sa predstavom Irine i Lava IV

Već 781. godine Irina za svog sina Konstantina VI prosi crku franačkog kralja Karla Velikog, Rotrudu, želeći na taj način da osigura svoje zapadne granice a istovremeno stekne naklonost poglavara (pape) zapadne crkve koji favorizuje Karla Velikog, obzirom na već postojeći sukob crkava Istoka i Zapada, odnosno pape i patrijarha.

Karlo Veliki prihvata ženidbenu ponudu.

Unutar samog Vizantijskog carstva besne verski sukobi izazvani od prethodnih vladara „ikonoboraca“.

Godine 787. Irina saziva II. Vaseljeni sabor u Nikeji na kome ukida ikonoborstvo dobivši tako punu podršku bogomoljaca uz obilne povlastice koji ovi na taj način dobiše. Na taj Sabor ne bude pozvan Karlo Veliki i smatrajući da ga ne gledaju kao ravnopravnog po pitanjima vere prekide ženidbene razgovore. Sam Sabor je bio i poslednji susret Istočne i Zapadne crkve. Irinin sin Kon-

stantin VI koji vlada sa majkom nastavi separatne kontakte sa franačkim kraljem.

Irina se ne zadovoljava suvladavinom i uz dobru pripremu 797. godine prvo utamniči a potom oslepi sina Konstantina VI čineći tako istorijski presedan. Samostalno preuzima carski tron i postaje jedini nosilac carske vlasti. Godine 800. doživljava moralno i političko poniženje jer se Karlo Veliki krunisao za cara Svetog rimskog carstva čime počinje nova istorija Zapadnog rimskog carstva. Davanjem velikih povlastica sveštenstvu Irina oslabi zemlju i godine 802. biva nasilno uklonjena sa trona, na koji dolazi Nikifor I.

TEODORA II

(842-856, žena cara Teofila 829-842, majka cara Mihaila II Pijanice 842-867)

Smrću cara Teofila 842. godine na tron Vizantije stupa carica Teodora umesto svog sina, maloletnog Mihaila III. Na savet svog brata Varde uspostavi mir u zemlji ponovo dozvoljavajući obožavanje ikoma jer vladari koji dodoše posle carice Irine bebu „ikonoborci“. Grčka crkva od 19. febrara 843. godine slavi taj dan kao „Dan pravoslavlja“.

Slika 16. Zlatnik - solidus.
Avers: Teodora i Mihailo III; Revers: Tekla, Mihailova sestra

Carstvo se oporavi tokom njene vladavine, a Konstantinopolj odnosno Carigrad, velelepnošću građevina, sjajem carskog dvora i bleskom civilizacije postaje centar hrišćanskog sveta. Teodora povrati jedinstvo Istočne crkve, i Vizantija kao središte procveta duhovnošću.

Ali 856. godine poklonik Bahusa, Mihailo III Pijanica, otrže se od tutorstva majke i ujaka Varde, i zemlja ponovo uđe u ratove sa Rusima, Arabljancima, muslimanicima... Vladavinu Teodore obeleži i veliki misionarski rad, pokrštavanje Peloponeskih Slovaca, a nešto kasnije se i Ćirilo i Metodije uputiše u zemlje Južnih Slovaca radi

širenja hrišćanstva a na poziv Moravskog kneza. Sa Teodorom i Mihailom III Isavrijanska dinastija se gasi.

Carica ZOJA (1028-1050)

Carica TEODORA (1054-1056)

Konstantin VIII je imao tri crkve i sve do pred smrću nije našao za shodno da ih uda.

Evdokija je bila zamonašena zbog nagrenjenog lica posle preležanih malih boginja, a Zoju tri dana pre nego što će umrijeti Konstantin uđa za Rotmana Agrira, carigradskog eparha koji na tron stupi kao Roman III.

Svadba je bila 12. novembra 1028. godine uz napomenu da je mlada imala već 50, a mlađe 60 godina.

Slika 17. Solidus sa figurama Zoje i Romana.

Došavši na tron Roman III u potpunosti zanemari carsku suprugu čak joj uskrati i novčana sredstva. Uz pomoć glavnog dvorskog evnuta Jovana Orfanotrofa, Zoja željna života stupi u vezu sa Mihailom iz Paflagonije inače rođenim bratom navedenog evnuta te svi zajedno pomognu da Roman III naprasno umre u kupatilu 1034. godine. Istog dana Zoja se uđa za Mihaila, koji postaje car pod imenom Mihailo IV Paflagonit.

Znajući za sudbinu Romana III, Mihailo koji je inače bolovao od epilepsije carskoj supruzi pored toga što je u potpunosti zanemari, ograniči i kretanje. Zoja dočeka i smrt Mihailovu 1041. godine, a na carski presto stupi Zojin usvojenik Mihailo Kalafat. Imajući iza sebe sve ono što se dešavalo na carskom dvoru Kalafat nauči da obe sestre, i Zoju i Teodoru smesti u manastir, želeći da vlada samostalno, ali ga carigradska aristokratička, privržena Zojii Teodori utamniči i oslepi već 1042. godine. Dve carice na prestolu koje se uopšte ne podnose, čak se i mrze – to je katastrofa za zemlju. Obe nemir-

lice prazne državnu blagajnu na zabave i svetkovine dok Zoja iste te 1042. godine ne odluči da se ponovo uda. Imala je 64 godine a novi muž i car postade carigradski senator i aristokrata Konstantin Monomah, kao car Konstantin IX Monomah. Dve carice i jedan car na prestolu. Zoja umre 1050. godine a carski novac sada prikazuje Teodoru i Konstantina.

Slika 18. Zlatnik carice Teodore (4,34 g)

Godine 1054. umre Konstantin IX, a iste te godine preteći pobunom carigradski sujetni patrijarh Kerularije izvrši šizmu i definitivno odvoji Ističnu od Zapadne crkve, iskopavši tako jaz između Istoka i Zapada do današnjeg dana. Teodora umre 1056. godine. A carstvo?

Na granicama su Normani, Turci Selđuci, Srbija se digla na oružje, Makedonija takođe... Što reče francuski istoričar Šarl Dil u svojoj knjizi „Istorijska Vizantije“ (1993) za XI vek: „... Na nesreću na prestolu su se redale osrednje žene i nesposobni vladari...“.

Tokom celog trajanja Vizantijskog carstva novac je tipiziran i bezličan a likovi vladara se skoro uopšte ne razlikuju. Tokom vladavine Zoje i Teodore naročita pažnja posvećuje se odeći vladara kao i nakitu koji tu odeću krasiti, dok su likovi uobičajeno bezlični.

IZABELA I KATOLIČKA (Španija, 1451-1504)

Kraljica Kastilje, a brakom sa Ferdinandom Aragonskim 1479. godine, i kraljica Aragona. Ovom vezom su se spojila dva suparnička kraljevstva stvorivši tako Španiju pod jakom centralnom vlašću.

Ko bi rekao da je ova mlada žena imala toliko snage i duha da za kratko vreme uzdigne Španiju toliko da će u XVI veku postati najveća svetska sila.

Izabela je bila vizionar i esteta, kolezionar dela flamanskih slikara, a dovela je i flamanske i francuske umetnike za dvorske arhitektonske radove.

Proterivanje Mavara iz Granade 1492. godine, kao i otkriće Amerike iste godine, dovelo je do euforije ponosa i nacionalnog razmetanja. Katedrala u Sevilji je proizvod tog vremena i u njoj su sahranjeni Ferdinand i Kristifor Kolumbo koji je omogućio priliv neviđenog bogatstva iz Novog sveta koji je otkrio.

Slika 19. Dvostruki dukat kovan u Burgosu (težina 6,99 gr)
Avers: Ferdinand i Izabela;
Revers: Grb ujedinjenog kraljevstva

Vladavina ovog para počivala je na strahovladi čuvene španske inkvizicije uvedene 1480. godine na čijem je čelu bio zloglasni Tomas Torkvemada kao veliki inkvizitor. Nasilno pokrštavanje Mavara i Jevreja, a potom i proterivanje Jevreja iz Španije stvorilo je od Izabele bračnoga katoličanstva a od njene inkvizicije koja je bila moćnija čak i od one rimskih papa, silu koja se zadržala sve do 1807., kada ju je Napoleon Bonaparta ukinuo.

Tako je, zahvaljujući Izabeli, najveća ljaga na licu katoličanstva daleko preživela svog osnivača. Verska netolerancija postila je korene i za naredne vekove na tlu Španije.

Ipak ova žena će ostati upamćena i po tome što je Kolumbu omogućila to istorijsko putovanje, normalno u obostranom interesu – prevashodno ekonomskom.

Zoran Ilić

Mali saveti za početnike

Katalozi metalnog ili papirnog novca obično su namenjeni početnicima tj. numizmatičarima koji još nisu stekli dovoljno iskustva i znanja. Svi su oni koncipirani tako da uz tehnički opis primeraka dolazi fotografija i cena za više kvaliteta. Skoro po pravilu svi katalozi obraduju i varijante i raritete, koje autori godinama istražuju.

Malo koji, međutim, daje preporuke i savete kako da početnici reše dileme na koje nailaze gradeći svoje zbirke ili proučavajući pojedine primerke.

Nadam se da će sledećih nekoliko primera možda pomoći numizmatičarima, koji su se opredelili za modernu numizmatiku Jugoslovenskih zemalja XIX i XX veka, da neke nedoumice sa kojima se većina susreće lakše savlada.

1875 ili 1879?

U modernoj Srpskoj numizmatici najpopularnija serija kovanog novca je ona iz 1875. godine. Posebno zadovoljstvo predstavlja lep primerak od 2 dinara iz 1875. godine, a da isti apoen iz 1879. godine prolazi skoro nezapaženo.

Medutim, dugotrajnije poređenje ove dve dvodinarke daje iznenadujući zaključak: bez obzira što se na jedan primerak od 2 dinara iz 1875. godine pojavi nekoliko stotina primeraka od 2 dinara iz 1879. godine, lakše je pronaći nekoliko desetina primeraka prvoklasnih dvodinarika iz 1875., nego jednu iz 1879. godine. (Sličan je slučaj i sa apoenima od 50 para i 1 dinara, ali u daleko manjim razmerama).

20 dinara 1882.

Čest je slučaj kod ovih primeraka da se na njihovim ivicama vide oštećenja koja su karakteristična za zlatnike koji su nestručno izvadeni iz zlatnih ramova.

Broj ovakvih zlatnika je veći od onih koji nemaju takva oštećenja

pa im je i numizmatička vrednost daleko manja.

Medutim, postoji nekoliko razloga koji neminovno dovode do zaključka da se ova oštećenja nepravilno pripisuju nestručnom rukovanju onih koji su ove zlatnike hteli da oslobođe ramova u kojima su služili kao nakit, i da ih na taj način vrati numizmatici. Navešćemo samo neke od njih:

- nasuprot velikom broju zlatnih dvadesetodinarika iz 1882. godine, koje su oštećene na ovaj način, veoma je malo broj zlatnika apoena od 10 dinara iz 1882. godine i 20 dinara iz 1879. godine sa kojima je isti slučaj;

– slična oštećenja sreću se i kod zlatnika od 10 perpera, ali i kod srebrnjaka od 2 i 5 perpera iz 1914. godine;

– ipak, glavni razlog za tvrdnju da pomenuti zlatnici nisu služili kao nakit je podudarnost oštećenja na njihovim ivicama sa slovima koja se nalaze na obodu novca. Pažljivim posmatranjem može se utvrditi da su oštećenja po pravilu uvek kod slova koja se nalaze na obodu zlatnika od 20 dinara iz 1882, ili su utisnuta u zlatnik (kao što je slučaj sa apoenom od 10 perpera), što navodi na zaključak da su zlatnici od 20 dinara iz 1882. godine sa takvim oštećenjima i otkovani.

Znači, bilo bi preporučljivo ozbiljnije posmatrati ove zlatnike, preno što ih „osudimo“ da su služili kao nakit, i učinimo ih izgubljenim za numizmatiku.

5 para 1904. godine

Kada je reč o srpskom niklenom novcu, odmah se pomisli na daleko poznatu 1917, ali se sa dostojnim poštovanjem govor i o lepim primerima iz 1883. i 1884. godine, naročito ako se ima u vidu da se do perfektnih primeraka teško dolazi.

Jedan je, ipak, novčić iz ove grupe nepravedno zapostavljen i mnoge vrhunske zbirke ga nemaju u besprekornom kvalitetu, i pored činjenice da je otkovan u zavidnom tiražu (8 miliona primeraka).

Reč je o apoenu od 5 para iz 1904. godine i preporuka sakupljačima modernog novca je da, ukoliko se sretnu sa takvim primerkom koji je u kovničkom sajagu, ne propuste priliku da ga nabave za kolekciju, jer se takve prilike ne događaju često.

1 perper i 5 perpera iz 1909. godine

Tiraž crnogorskih srebrnjaka iz 1909. godine je veći od ostalih, ali su zbog plitkog reljefa lika Kneza Nikole i dužeg vremena kada su bili u optičaju ovi primeri u prvom kvalitetu daleko redi od onih iz 1912. ili 1914. godine.

To je naročito slučaj kod 5 perpera iz 1909. godine, i bez obzira što mu je tiraž 3 puta veći od onih iz 1914., prvaklasni primerak je najmanje tri puta vredniji.

2 dinara iz 1925. godine

Karakteristično za ovaj apoen je to da je otkovan u velikom tiražu: 25 miliona komada otkovano je u Francuskoj, a skoro 30 miliona u Belgiji. Apoen koji je otkovan u Francuskoj razlikuje se od „belgijskog“ po tome što ima oznaku kovnice (munju) na donjem levom delu aversa.

Bez obzira na veliki tiraž, prvaklasni primerci od dva dinara ne pojavljuju se tako često.

Ono što je za našu priču interesantno je da je celo emisija dvodinarki koje su otkovane u Belgiji pri-

lično lošeg kvaliteta. Prvaklasni primerci daju utisak da su bili u optičaju, što je posebno uočljivo na kosu kralja Aleksandra.

Zato su lepi primerci bez oznake kovnice veoma interesantniji i veoma se retko pojavljuju.

Dukat iz 1933.

1 dukat iz 1933. godine deli sličnu sudbinu kao i dvodinarka iz 1925. bez oznake kovnice.

Dok su dukati iz 1931, 1932. i 1934. godine besprekorno otkovani, reklo bi se vrhunski, isti zlatnici sa godinom kovanja 1933. su slabijeg kvaliteta. Razlika je posebno uočljiva na reversu, gde se nalazi lik kralja Aleksandra. Celom liku nedostaje oština, što se naročito vidi kod kose, tako da necirkulirani primerci liče na one koji su već bili u optičaju.

Eventualna pretpostavka da su za kovanje dukata iz 1933. godine korišćeni kalupi iz prethodnih godina je malo verovatna jer se na praznim poljima između lika kralja Aleksandra i slova ne vide oštećenja, karakteristična za već ishabane kalupe. Na osnovu takvog mišljenja bi i dukati iz 1934. godine bili slabijeg kvaliteta, što ne odgovara stvarnosti.

Treba napomenuti da je sličan slučaj i kod primeraka od 4 dukata.

Ono što je takođe važno za dukate Kraljevine Jugoslavije je i to da se, istina veoma retko, pojavljuju i varijante, koje liče na falsifikate zahog velikih razlika u odnosu na osnovne tipove, ali bi to trebalo da bude tema neke druge priče.

Štamparije i kovnice novca u Beogradu u XIX i XX veku

U istoriji Beograda prošlog i ovog veka zabeležene su tri institucije u gradu u kojima je štampan ili kovan naš novac. To su: Državna Štamparija, Kovnica a.d. i Zavod za izradu novčanica i kovanog novca Narodne banke. Pošto je u ranijim brojevima „dinar“-a bilo dosta reči o Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca, ovom prilikom obratićemo pažnju samo na Državnu Štampariju i Kovnicu a.d.

DRŽAVNA ŠTAMPARIJA

Delatnost Državne Štamparije na izradi našeg novca beleži se u 1876. i 1885. godini.

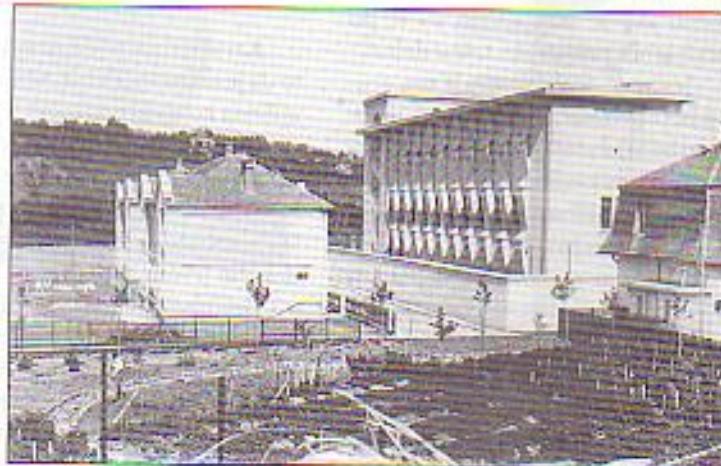
Zahvaljujući vrednim poslenicima u oblasti istorije kulture, o Državnoj Štampariji se zna skoro sve.

– Zna se da je počela sa radom 1831. godine, da je u njenom osnivanju aktivан bio i knez Miloš Obrenović, da je najpre nazivana „Kujačka Pečatnja“, pa „Beogradska Tipografija“ i „Kujačestveno-Srbska Pečatnja“, da bi na kraju dobila svoje stalno ime „Državna Štamparija“.

– Zna se, takođe, da je Štamparija u prvo vreme bila u nekoj zgradi preko puta Saborne crkve, da je od 1833- 1835. bila u Kragujevcu, da je 1847. za Državnu Štampariju kupljena zgrada u Pop-Lukinoj ulici br. 14 i da se po oslobođenju Beograda 1941. preselila u novu zgradu u Bulevaru vojvode Mišića (današnji BIGZ).

– Isto tako se sve zna o delatnostima Državne Štamparije. Za vreme I svetskog rata „Srpska Kraljevska Državna Štamparija“ radila je na Krfu. Između dva svetska rata, Državna Štamparija je neprestano u Beogradu. Posle rata, 1946. godine promenjen je naziv Državne Štamparije u „Jugoštampa“. Fehruara 1955. godine, ujedinjenjem sa još dve Štamparije, osnovan je današnji Beogradski grafički zavod.

Međutim, ono o čemu se malo zna o jednoj od delatnosti Državne Štamparije, a o čemu je pisano nešto tek u poslednje vreme, jeste to da se u Državnoj Štampariji radilo i na izradi papirnog novca.

Zgrada Kovnice novca iz 1950. godine.

Zgrada državne štamparije iz 1915. g.

Prvih dana jula 1876. godine, Kraljevina Srbija ulazi u rat sa Turskom (I srpsko-turski rat), iako vojnički i materijalno nespretna. Od očekivanih sredstava iz inostranog zajma za vojne potrebe u visini od 24 miliona dinara, raspisanog na osnovu tajne zakonodavne odluke iz oktobra 1875. godine, pristiglo je samo 5,3 miliona dinara, a ni unutrašnji narodni zajam raspisan za istu namenu nije ni izbliza ispunio očekivanja. Pribegava se poslednjem sredstvu. Januara 1876. godine donosi se zakonodavna odluka o emitovanju državnog papirnog novca bez podloge za 24 miliona dinara u apoenima od 1, 5, 10, 50, i 100 dinara. O autoru ili autorima crteža za te novčanice postoji samo jedno usmeno mišljenje, da je autor crteža za novčanicu od 10 dinara srpski pesnik i slikar Đura Jakšić, a za novčanicu od 10 dinara srpski slikar Đorđe Krstić. Kljuci su uradeni u Parizu. Iz inostranstva su hitno nabavljene „mašine i mašinerije“, hartija sa vodotiskom i boje, a štampanje je povereno Državnoj štampariji. Do izrade planiranih novčanica međutim, nije došlo, pa su odrštampani samo planirani otisci. Usled toga, strogo uzev, to i nije bio novac zato što nikada nije bio u opticaju. Zašto se o ovom poslu Državne štamparije ne zna mnogo rađog leži, verovatno, u činjenici da se radilo o „vojnoj tajni“.

Drugi posao Državne štamparije na izradi novčanica bilo je štampanje tzv. „privremene“ novčanice Privilegovane narodne banke Kraljevine Srbije od 10 dinara, plative u srebru, sa datumom na ojoj 1. novembar 1885. godine.

Zbog potrebe hitnog emitovanja prve banknote u Srbiji te veličine, za ovu novčanicu nije rađen poseban crtež, već je samo izmenjen tekst

na klišeu za planirani novčanicu od 10 dinara iz 1876. godine. Od Ministarstva finansija je otkupljena hartija nabavljena takođe za novčanicu od 10 dinara iz 1876. godine, a štampanje je obavljeno u Državnoj štampariji. Ukupno je izrađeno 800.000 komada ovih banknota.

Za ovu prvu našu novčanicu od 10 dinara postoji veoma zanimljiv podatak. Name, prve banknote Privilegovane narodne banke Kraljevine Srbije, one od 100 dinara u zlatu iz 1884. i od 50 dinara u zlatu iz 1885. godine, zbog njihove velike nominalne vrednosti za ondašnje prilike, teško su se probijale u život nerazvijenog robnog i novčanog tržišta tadašnje Srbije i nisu bile omiljene ni u poslovnom svetu, a pogotovo ne kod stanovništva. Zato je i pojava novčanice od 10 dinara relativno

* male vrednosti pozdravljenja i odmah dobila u narodu svoje ime kao „banka“ (verovatno izvedeno od „bankota“, bankin novac). To ime se dugo, pa i do dan-danas, zadržalo u govornom jeziku za svaki novac od 10 dinara, pa i za kovani novac te vrednosti.

Novčanica Privilegovane Narodne banke Kraljevine Srbije iz 1885. godine

KOVNICA AKCIONARSKO DRUŠTVO

U beogradskom preduzeću „Kovnica a.d.“ kovan je srebrni novac Kraljevine Jugoslavije od 20 dinara iz 1931. godine i od 50 dinara iz 1932. godine. To su bili jedini komadi našeg kovanog novca izrađeni u zemlji do početka kovanja novca u pogonima Zavoda za izradu novčanica Narodne banke.

Zahvaljujući dokumentima sačuvanim u Arhivu Jugoslavije, o ovom preduzeću bi se moglo dosta toga reći, ali se valja zadržati na najbitnijem.

Pravila o njegovom osnivanju odohrio je ministar trgovine i industrije rešenjem br. 21827 od 25. jula 1930. godine. Osnivači su bili ugledne beogradske ličnosti: industrijalci E. Gramberg, M. Šonda, A. Minh; profesori Univerziteta D. Tomić i N. Nestorović; akademik B. Gavrilović; general u penziji N. Tomašević; bankari B. Kostrenčić i M. Bošković; apotekar K. Bogatinčević i dr. Među akcionarima je bilo nekoliko članova familije Bošković, zbog čega se u čaršiji ovo akcionarsko društvo zvalo „kovnica braće Bošković“. Akcionarni kapital je u početku bio 1,5 milion dinara, da bi se uskoro udvostručio. Zgrada Kovnice a.d. je bila u Bulevaru vojvode Mišića br. 43, u blizini poznate Gospodarske mehani.

Među predviđenim poslovima preduzeća, na vidnom mestu je bilo kovanje medalja, spomenica i dukata kao nakita od plemenitih i drugih metala. Pošto su bili ispunjeni uslovi iz Pravilnika o kovanju dukata od 17. juna 1931. godine, na osnovu odobrenja ministra finansija u Kovnici a.d., je 1931. godine iskovan „kvazi“ novac od 1 i 4 dukata sa likovima kralja Aleksandra I Karadordevića i kraljice Marije. Ovi dukati su se prodavali kao roba-nakit (čl. 4. Pom. Pravilnika).

Zadovoljno kvalitetom iskovanih dukata, Ministarstvo finansija ugovorom od 20. januara 1932. godine poverava Kovnici a.d., kao najpovoljnijem ponuđaču, izradu 12,5 miliona komada srebrnog novca Kraljevine Jugoslavije od 20 dinara, sa oznakom godine 1931. Ispornika je izvršena tačno po ugovoru i na vreme.

Po ugovoru od 19. septembra 1932. godine, a shodno odredbama Zakona o kovanju srebrnog novca, Kovnici a.d. je poverena i izrada 5,5 miliona komada srebrnog novca od 50 dinara sa godinom 1932. na njemu, što je predstavljalo jednu polovinu od ukupno predviđene količine. Druga polovina je iskovana u Kraljevskoj kovnici u Londonu.

Slike: Državne štamvarije

I pored uspešno obavljenih poslova, Kovnica a.d., u 1933. godini zapada u finansijske teškoće, iskrše zbog neblagovremene isporuke sirovina za kovanje bugarskog srebrnog novca, ugovorene sa Državnom kovnicom Engleske, kao i zbog kursnih razlika pri obračunima za ovaj posao. U poslovanju Kovnica a.d. 1936. godine otkriveno je ozbiljno krivično delo, ilegalno kovanje državnog novca (6000 komada srebrnika od 50 dinara), zbog čega su osuđeni direktor i knjigovoda. To je, verovatno, i bio povod da se 1937. godine zakonom zabranii osnivanje i rad privatnih preduzeća za izradu makakvog kovanog novca i da se svi uredaji i materijal koji bi služio za izradu istog odmah konfiskuju u korist države. Kovnica a.d. je, međutim, nastavila rad na drugoj proizvodnji (npr. izradi pribora za jelo). Za vreme II svetskog rata ova kovnica je promenila svoje ime u „Titan a.d.“.

ZANIMLJIVOSTI

Antička Grčka i antički Rim, pa čak i prastari Vavilon, imali su već pričišno razvijeno bankarstvo. Ali je Srednji vek već morao dugo da čeka na pojavu svojih prvih banaka. To se odnosilo i na područje koje mi danas nazivamo jugoslovenskim. Međutim, potrebe za kreditom su postojale i tada, tj. u ranom Srednjem veku, što je važilo manje za trgovinu koja je potrebu za kapitalom pokrivala udruživanjem sopstvenih sredstava, a više za samu državu, gradove, feudalne gospodare na raznim nivoima, biskupe, zanatlje i za malog seljaka. Prema tome, tadašnji krediti imali su više konsumptivni (tj. potrošački) karakter.

CENE PAPIRNOG NOVCA JUGOSLAVIJE 1944 - 1953. GODINE

postignute na sastancima SND-a u 1997. godini (cene su u DM)

1. 1944. godina

1 dinar
svetlo-zelena, (80x40) VF 1,- XF 2,- UNC 5,-

5 dinara
plava, (85x43) VF 2,- XF 5,- UNC 10,-

10 dinara
crna/naranđasta (91x45) VF 2,- XF 5,- UNC 15,-

20 dinara
narandžasta, (100x50) VF 2,- XF 5,- UNC 20,-

50 dinara
ljubičasta, (110x56) VF 5,- XF 20,- UNC 50,-

100 dinara
zelena, (120x60) VF 5,- XF 10,- UNC 30,-

500 dinara
braon, (120x60) VF 20,- XF 100,- UNC 500,-

1.000 dinara
svetlo zelena, (130x66) VF 20,- XF 50,- UNC 100,-

2. 1946. godina

50 dinara
braon-zelena, (112x52) VF 5,- XF 10,- UNC 20,-

100 dinara
braon-zuta, (120x56) VF 5,- XF 10,- UNC 20,-

500 dinara
braon-zuta, (132x64) VF 5,- XF 10,- UNC 30,-

1000 dinara
braon, (145x67) VF 5,- XF 10,- UNC 30,-

3. 1949-1951. godina

1 dinar 1950.
plava, (80x34) VF - XF - UNC 60.-

2 dinara 1950.
crvena, (88x37) VF - XF - UNC 60.-

5 dinara 1950.
ljubičasta (93x40) VF XF UNC 50.-

10 dinara 1950.
zelena, (100x43) VF XF UNC 50.-

20 dinara 1950.
broon, (105x45) VF XF UNC 120.-

50 dinara 1950.
zelena, (113x48) VF XF UNC 180.-

100 dinara 1950.
plavo, (122x53) VF XF UNC 300.-

500 dinara 1950.
plavo, (135x58) VF XF UNC 250.-

1000 dinara 1950.
broon, (148x64) VF XF UNC 600.-

5.000 dinara 1950.
plavo, (148x64) VF XF UNC 450.-

10 dinara 1951. VF XF UNC
svetlo-zelena, [105x45]

20 dinara 1951. VF XF UNC
plava, [108x47]

50 dinara 1950. VF XF UNC
zelena, [140x68]

100 dinara 1949. VF XF UNC
plava, [140x68]

1.000 dinara 1949. VF XF UNC
zelena, [165x80]

5.000 dinara 1950. VF XF UNC
plava, [166x80]

4. 1953. godina

100 dinara
brzoč, [140x68] VF XF UNC
20,- 50,- 80,-

Enciklopedija numizmatike (b)

BAKTRIJA (*Bactria*)

Baktrija je antička kraljevina centralne Azije koja je zauzimala teritoriju modernog Afganistana i graničila se rekom Oksus, sada Amu-Darjom, i planinskim vencem Hindu-Kušom. Oko 1500. g. p.n.e. migrirajuća arijevska pleme su naselila oblast Baktrije, koja se u ono vreme nazivala *Bakhdi*, što je značilo: „Zemlja sa uzdignutim zastavama“.

Slika 1.

Tetradrachm Eukratida I (170 - 130). p.n.e.
Avers: poprsje suverena, sa šлемom, u smeru desno, uokviren vretenasto - perlicastim okruženjem.
Revers: natpis: BASILEOS MEGALOY / EYKRATIDOU. Dioskari sa kopljem i palmovom granom na konjima, u smeru desno, pred njima monogram.
Težina 16,91 g.

Prema legendi, *Zoroaster*, utemeljivač i propovednik persijske religije Zoroastra, rođen je u Baktriji u 7. v. p.n.e. Sredinom 6. v. p.n.e. persijski kraljevi lože Ahemenida, pripadnici Zoroastre, zauzeli su Baktriju, od nje sačinili satrapiju, i proširili joj granice preko reke Oksus. Pretpostavka da su u tom periodu započela kovanja persijskog novca nije arheološki potvrđena. Godine 329. p.n.e. Aleksandar Veliki osvojio je Baktriju i helenizovao bivšu persijsku strapiju, ustanovio Grčko-Baktrijsko kraljevstvo i započeo kovanje novca. Od 329. g. do oko 140.

g. p.n.e. izmenila su se oko 32 vladara ove kraljevine, šireći njene granice do reke Ind.

Oko 275. g. p.n.e. Diodotus I, grčki kralj - satrap u Baktriji, objavio je svoju nezavisnost u odnosu na Antioha II iz loze Seleukida.

Slika 2.

Tetradrachm

Avers: BASILEOS SOTEROS / MENANDREOV, uz poprsje suverena, sa paljikom u funkciji dijademe oko glave, u smeru desno.

Revers: lik device Pallas, u smeru levo, sa svežnjem gromova u desnoj, i štitom u levoj ruci. Između device su slovne oznake magistrata (?) grčko slovo Σ i simbolizovano M. Težina 9,80 g.

U docnjem periodu je Baktrija počela primati sve izrazitiji uticaj Indije. Nadiruća azijska plemena, tzv. beli Skiti, stvorili su Grčko-Baktrijsko kraljevstvo. Arheološka istraživanja su otkrila veliki broj primeraka novca sa grčkim i sa kombinacijom grčko-induskih natpisa i sa likovima grčko-baktrijskih vladara, koji su bili na zavidnom umetničkom nivou. Mogu se pomenuti tetradrahme: Demetriusa I, Euthydema II, Antimahusa, Eukratida, Menandera, Amyntasa i dr.

O nekim od ovih vladara, sem na novcu, nema nikakvih drugih istorijskih podataka koji bi potvrdili njihovo postojanje.

BEKER OVI FALSIFIKATI

Carl Wilhelm Becker (1772–1830), pečatorezac, zainteresovao se za antički novac, i 1806–1807 verovatno prvi falsifikovao antički novac i izmešao ga sa originalnim.

Oko 1813. godine se preselio u Offenbach i izdržavao se kao sakupljač i trgovac umetničkim starinama. Postao je bibliotekar kneza Isenburgha i time proširovio kontakte sa antičkim umetninama. Izrezao je više stotina kalupa. Svoje falsifikate je s početka prodavao u ograničenim količinama, a doznaje naveliko. Kao kupac Becker je kupovao samo raritete, koje je kasnije falsifikovao, dajući pri tome mašti na volju, pa je pravio takve kalupe čiji falsifikati nisu imali original kao uzor. Smatrao je da on pričinjava numizmatičarima-amaterima zadovoljstvo time što im prodaje izvanredno očuvan antički novac i druge raritete po pristupačnim cenama.

Svojim krivotvorenjem Becker se međutim nije obogatio. Još za života pokušao je da prodla „svoju vlastitu zbirku“ kao i alat za krivotvorene. Sada je njegovo „životno delo“ u posedu numizmatičkog kabinet u Berlinu.

U međuvremenu je objavljena publikacija sa slikama krivotvorenog novca.

Iskusniji numizmatičar može pouzdano da prepozna Beckerov falsifikat po izvanrednoj glatkoj površini novca gde nema lika ili natpisa; po visokom umetničkom nivou gravera-minijaturiste u izradi detalja; po veštak realizovanom patiniranju novca; po centrično - kružnom obliku falsifikata, i sl.

BRAKTEAT

Ime brakteat je moderan naziv, poreklom iz latinskog: *bractea* = tanki metalni listić, ili iz: *bracteatus* = obložen lističem plemenitog metala. Ovo ime se na prelazu 17. u 18. vek pripisivalo novcu ove vrste koji je bio u opticaju od 12. do 14. v. U vreme optičaja brakteati su nazivani: denari, pfennizi ili nummi cavi.

Kovanje brakteata je započelo u prvoj polovini 12. veka u Nemačkoj, u oblasti Harz u Thuringen i drugim gradovima, a trajalo je do druge polovine 14. veka, kada je kovanje groševa veće kupovne vrednosti, potisnulo potrebu ranijih kovanja.

Oblast optičajnosti brakteata različitih monetara bilo je veoma ograničeno, sa centrom oko kovnica gde su oni kovani. Zbog toga postoje velike razlike među njima: po finoci srebra, po debljinu novčanog lima i po prečniku koji je varirao od preko 10 mm do 50 mm. Ali i ovi jednostrano kovani brakteati i stari denari, kovani sa aversa i reversa, bili su skoro iste težine. Kovnički kalupi su bili ili sa reljefnim likovima ili sa grubim tačkastim ili linjskim predstavama likova. Natpise obuhvata samo jedan manji deo brakteata, što otežava njihovu identifikaciju. Likovne predstave na brakteatima su krajnje različite, veoma retko na zavidnom nivou, a pretežno grube. Ova

pojava je bila uslovljena kratkim vremenom njihove optičajnosti (manje od godinu dana), jer su posle kratkog vremena povlačeni iz optičaja, tim pre što su bili i lomljivi. Za velika novčana plaćanja brakteati su mereni, a ne brojani, a izmerenoj težini je protivvrednost određivana u težiši neiskovanih špik novčanog metala. Jedna osobenost brakteata je da su stariji kovani mnogo pažljivije i iskićenije od onih posle prve polovine 13. veka. Razlog za to je što je u periodu dinastije Hohenstaufena (1138–1254) negovan razvoj umetnosti, pa se to odražalo i na izradu novčanih kalupa, ali i zato, što su Nemci, učesnici krstaških ratova, upoznali istočnjačku umetnost na visokom nivou, i trudili se da je prenesu u domovinu.

Najestetski brakteati pripadaju grupi cara Friedricha I (1152–1190), i Heinricha I arhiebiskupu von Mainz. Nasuprot ovim brakteatima su oni iz kasnijeg perioda, koji svojim neotesanim i zdepastim oblikom teško mogu čak i da se identifikuju. Osobito uočljivi primeri pada umetničkog nivoa i vrstine izrade kalupa su brakteati grofova von Meissen, na kojima su delovi tela ovih grofova prikazani u nesrazmernim odnosima: oči su prikazane sa dve tačke, a kosa tačkastim (pravim) linijama. Na brakteatima grofa Heinricha (tzv. „Brakteati oblika dugmeta“ – nemacki: *Knopfformigen Brakteaten*) iz druge polovine 13. veka, osim neotesanog izgleda obodni deo je osoben po dvostrukom oštom prevoju, po čemu je i nastao nadimak.

Slika 3.

Friedrich II, 1215 - 1250.

Na brakteatu, u obodnom natpisu: BRACTEATUS: dat jelik Cara sa skulptrom oblika ljljana u desnoj i likom globusa – „carske jabuke“ u levoj ruci, u sedištem stavu na prestolu. Prečnik 37 mm.

Uzroci započinjanja kovanja brakteata su dvostruki: posledica ustalasanosti krstaškim ratovima koji su doveli do pokretljivosti masa a time i potrebu za novčanim sredstvima. Skoro istovremeno došlo je i do orvaranja rudnika srebra u Harzu. Ali kovničari nisu bili u stanju da iskuju toliko srebra kolike su bile potrebe. Da bi se ubrzalo kovanje, novčani lim je valjan u tanke limove, a predviđano je da kovanje bude izvođeno na mekoj olovnoj podlozi ili na podlozi kože divljači, izradene u obliku dona,

Slika 4.

Dietrich der Bedrängte, 1197 - 1221. Brakteat je bez natpisa. Lik feudala je u sediščem stavljen, sa zastavom feudalnog prava u levoj i dvostrukim globusom u desnoj ruci. Oko lika prikazan je kombinovan reljefni (istisnut) i narecan obod, u okviru glavnog reljefnog oboda. Nalazište (skrovite) brakteata: Nordhausen, Nemacka.
Prečnik 35 mm, težina 0,87 g.

što je omogućavalo kovanje brakteata samo sa jedne strane. To je i ubrzavalo i pojednostavljalo kovanje i zato što je zahtevalo manje kovnih kalupa. To je prouzrokovalo kovanja brakteata manjih prečnika, što je doveo do nove vrste - tzv. Hohlpfenniga. Razlika između njih je bitna: prvi su bili novčana jedinica za sebe, sa funkcijom denara, a pominjana je još samo manja nominala - obol. Hohlpfenizi su u stvari bili sitnina uz novouvedenu nominalu - groševe.

Povijeni obrub brakteata nastajao je na taj način što je kolutić novčanog metala (rondele) koji je bio većeg prečnika od prečnika kovnog žiga, pri pritisku na meku podlogu dobijao odgovarajući oblik.

Od nekoliko sačuvanih kovnih kalupa - žigova iz Srednjeg veka zapaženo je da su mehanička naprezanja dozvoljavala da budu izrađeni iz bronze.

Širenje novouvedene nominalne groševa potislo je da lja kovanju brakteata.

BRSKOVO

Brskovo je najstariji Srpski srednjovekovni rudnik srebra i olova, na reci Tari, kod Mojkovca. Na osnovu dokumentata dubrovačke arhive, kovanje Srpskog srednjovekovnog novca u Brskovu započelo je verovatno oko 1280. godine. Prema istraživanjima G. Čremošnika Brskovo se pominje prvi put 1245. godine u povelji Uroša I., ali je osnovano ranije, pretpostavlja se od doseljenika rudara - Sasa, koji su izbegli iz Karpata u Rumuniju pred navalom Mongola 1241. godine. Iako se naziv Brskova

dovodio u vezu sa imenom breskeve, Čremošnik navodi osnovane činjenice da je nemačkog porekla (od imena mesta Breisgau oko 40 km od Freiburga, na granici Nemačke, Francuske i Švicarske) i da su ga iz postojbine u Srbiju preneli rudari.

Godišnja proizvodnja srebra u Brskovu se može samo prepostaviti. Za 1280. godinu je poznato da, osim što su se iz brskovskog srebra kovali brskovski dinari, iste godine se iz Brskova i izvozilo srebro na Zapad - u Dubrovnik (i to u jednoj prilici „bene acto equus omnis“ - dobro opterećenih osam konja).

Od brskovskog srebra novac su kovali kraljevi od Radislava do Milutina i Dragutinov sin Vladislav.

Slika 5.

Stefan V Dragutin (kralj 1276-1282)

Vladar Sremske 1282-1316

S STEFAN - STEFAN' / R - E - X

Nezavisno od rudničke i kovničke delatnosti u Brskovu, u širem prometu brskovačkih dinara dolazi do novih momenata:

a) Sredinom 1282. godine u Veneciji se zabranjuje promet srpskih dinara kovanih u Brskovu, po uzoru na venecijanske groševe - matapani. Doinje se ova zabrana počinjava. Razlog za to je što se medu, po venecijanskom uzoru kovanim brskovskim dinarima, počeo nalaziti veći broj falsifikata, pa se zabrana odnosila na sve brskovske dinare.

b) Ista pojava je zapažena i u Dubrovniku, pa je donesena slična odluka o zabrani prometa brskovskim dinarima.

c) Sve do godine 1291. u Dubrovniku se pominju samo „denarii grossi de Bresca“. Međutim, od 1291. i do 1294. godine u venecijanskim izvorima se pominju „denarii grossi de Bresca et de Rassa“, što bi moglo ukazivati na delatnost više kovnica u Srbiji (barem dve), odnosno na slabljenje i tendenciju gašenja rudničke i kovničke delatnosti Brskova.

Zmago Jelincic

Dinarsko-krunská serija

(3)

„dinar“ ima zadovoljstvo da prvi objavi odlomke iz knjige „Dinarsko - krunská serija“, koja je nedavno izšla iz štampe, čiji je autor numizmatičar svetskog glosa, vrstan poznavalec oblasti koju obraduje, i ugledni član SND.

Kod svih novčanica koje su imale registrarske oznake sa slovima upotrebljavana je abzuka, ali su bila izostavljena slova C, Č, Đ, Š i Č. Novčanica od 1/4 dinara nije imala registrarske oznake.

Sve novčanice nisu bile nekog posebnog kvaliteta, pa ih je bilo lako falsifikovati. Poznati su falsifikati svih novčanica, osim onih sa najnižom nominalnom vrednošću.

Danas ima najviše poznatih falsifikata za novčanicu od 100 dinara/400 kruna, ali i za 10 dinara/40 kruna, 5 dinara/20 kruna, 1 dinar bez pretiska, 20 dinara/80 kruna i 1000 dinara/4000 kruna.

Falsifikati novčanica od 1 dinara/4 kruna i od 25 para nisu poznati, ali je poznat pokušaj da se i one falsifikuju u Gorenjskoj, gde su se falsifikovale novčanice od 10 dinara/40 kruna.

Primeri klišea ili probnih faznih otisaka falsifikata su velika retkost, mnoge su uništavali falsifikatori posle upotrebe, ili su ih vlasti oduzimali posle završenih sudske postupaka. Zato je i cena takvih primeraka na numizmatičkom tržištu ljubiteljska.

Najčešće su falsifikovane novčanice od 100 dinara/400 kruna, 15 dinara/20 kruna, dok je slučaj sa novčanicom od 1000 dinara/4000 kruna bio redi. Kvalitet raznih falsifikata

Novčanica od 100 dinara/400 kruna

57-14. 1. 1923

Štam 4. -- Br. 107.

СЛУЖБЕНЕ

НАРОДНА БАНКА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

По решењу Управног Одбора Народне Банке у својој 25. сесији од 4. августа 1923. и одобрењу Господарског Министра Трговине и Индустрије од 10. августа 1923., VI Бр. 4160

ПОВЛАЧЕ СЕ ИЗ ТЕЧАЈА НОВЧАНИЦЕ ДРЖАВНОГ ИЗДАЊА од Дина 10 — Круна 40 —

Чист цртеж новчанице за хартији, и с лици и с наличја износи: ширине 142, висине 73 милиметра, боја с лица: плавкасто сива. На лицу у оба горња угла по број „10“ и иза онога на левој страни „динара“, а преко онога на десној страни „динара“. На левој страни: извршак у рани, с чекићем у десној руци, с клаштиком у левој и с гвожђем у њима на начину испод нога је велики панцир с алмитом. И још све лице изварено разним шарама и преко којих долази: Министарство Финансија Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство Финансија Краљевства Срба, Хрватске и Словенске, Грађанско Министарство Краљевства Србов, Хрватов и Словеначев, „Београд, 1. фебруара 1919.“, „Министар Финансија Др. М. Нинчић“ (потпис рукописним словима), „Круна 40 куна крон“. На наличју боја плава, која се лево и десно прелавша у ружичасту. На средини венец од гроздја и винова лоза с натписом: динар 10. Лева и десно у величим корнама разно боје,

Бр. 66220, 11. августа 1923, Београд.

испод корпи по број 10. И испод свега „Круна 40 куна крон“.

За новчанице ове, које се из текаја повлаче, добија се, замени, пуне вредност у другим близичним новчаницама. До 10. фебруара 1924. год. замена ће се можи прихвати како код саме Народне Банке у Београду тако и код сваког близичног филијала у земљи; а од 10. фебруара до 10. јуна 1924. године закључно, замена ће се можи вршити само код Народне Банке у Београду. А после онога последњег дана губе ове новчанице сваку вредност и неће се можи из заменити.

Напомиње се најпосле: да се повлачење ових новчаница чини с разлогом што их се у текају појављују и лажни, да се при панхову примању мора обратити особите пажње и дуплубити; да ће се лажне, ако би се у тржишту замениле, без размене задржати и по цима даље поступити иако се у тој прилици нађе да има места да се поступи.

УПРАВА
НАРОДНЕ БАНКЕ

10309 2-3

Faksimil odluke o povlačenju iz opticaja novčanice od 10 dinara/40 kruna

Замена динарско-крунских новчаница

Вредност	Рођено из оптице	Задњи датум замене
1/2 динара	крај 1925. год.	30.11.1927. год.
1 динар	крај 1925. год.	30.11.1927. год.
1/2 динара - 2 круне	крај 1925. год.	30.11.1927. год.
1 динар - 4 круне	крај 1925. год.	30.11.1927. год.
5 динара - 20 круне	24.12.1921. год.	20.11.1922. год.
10 динара - 40 круне	10.8.1923. год.	10.6.1924. год.
20 динара - 80 круне	17.1.1921. год.	30.4.1921. год.
100 динара - 400 круне	17.1.1929. год.	25.5.1934. год.
1000 динара - 4000 круне	17.1.1929. год.	25.5.1934. год.

kretao se od ručnih crteža, pa sve do izuzetno uspešnih štampanih primetaka kod kojih je u dobroj meri veoma uspešno bio simuliran i voden zig.

Pošto se pojavio preveliki broj falsifikata, među kojima je bilo izuzetno kvalitetnih потребно je bilo zamjeniti celokupnu seriju dinarsko-krunskih novčanica. Neke novčanice su tako bile u opticaju izuzetno kratko vreme. Najmanje je bila u opticaju novčanica od 20 dinara/80 kruna za čije povlačenje iz opticaja je bila pripremljena odluka Narodne banke već 3. januara 1921. godine, tj. samo godinu dana posle puštanja u opticaj.

Te godine je otkriveno pet izuzetno uspešnih različitih falsifikata od kojih su dva bila izradena u vlastitoj državi (jedan u Bledu a drugi u Zagrebu). U inostranstvu su falsifikati izradivani u Trstu, Pettij i Graci. Državni organi su ubrzo po otkrivanju falsifikata objavili njihovo postojanje i dali detaljan opis za četiri vrste.

Odmah po završetku I svetskog rata falsifikovanje je do te mere uzele maha da su nastale čitave fabrike za krivotvoreni novčanice (poznata je jedna takva u Čehoslovačkoj). Diplomska predstavništva tadašnje države u inostranstvu su doista pomogla na otkrivanju falsifikatora. Da bi stala na put falsifikovanju novčanica u inostranstvu, novonastala država je poslala svoje stručnjake, koji su zajedno sa policijom tih zemalja pronašli falsifikatore i hapšili ih. Tako je u Mađarskoj otkrivena moćna grupa koja je bila specijalizovana za izradu novčanice od 5 dinara/20 kruna i kojoj je suđeno po Mađarskim zakonima.

Po neproverenim podacima u Draču, u Albaniji, falsifikovale su se novčanice od 10 dinara/40 kruna i 20 dinara/80 kruna.

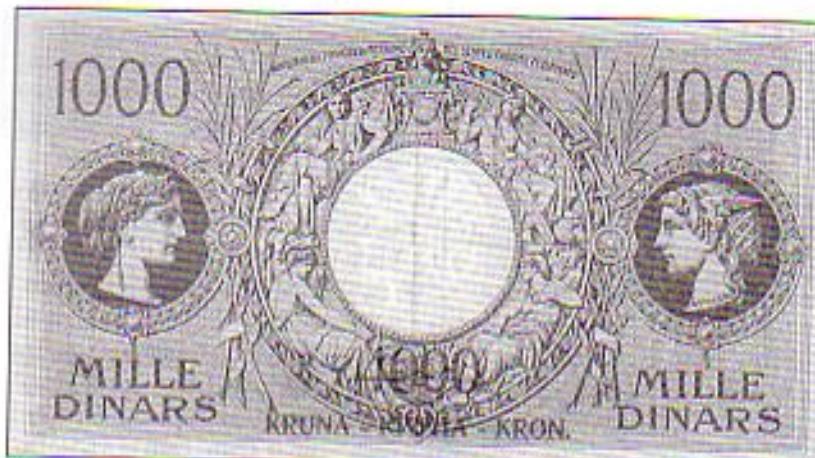
Zbog svega napred iznetog bilo je potrebno zamjeniti celokupnu emisiju dinarsko-krunskih novčanica novim koje bi imale drugačiji oblik i boju.

Novčanice od 100 dinara/400 kruna u opticaju

Datum	Nominalna vrednost	Broj novčanica
31.12.1928.	6,431.100	64.311
31.12.1929.	4,853.900	48.539
31.12.1930.	3,750.500	37.505
31.12.1931.	3,511.900	35.119

Novčanice od 1000 dinara/4000 kruna u opticaju

Datum	Nominalna vrednost	Broj novčanica
31.12.1928.	6,644.000	6.644
31.12.1929.	4,394.000	4.395
31.12.1931.	2,819.000	2.819
31.12.1933.	2,250.000	2.250

Novčanica od 1000 dinara/4000 kruna

Neke novčanice iz dinarsko-krunске serije su bile u opticaju do kasnih tridesetih godina u velikim količinama, ali ne po broju novčanica, koliko po visini njihove nominalne vrednosti.

Dinarsko-krunsko serija papirnog novca je bila veoma omiljena u narodu, što potvrđuje i podatak da veliki broj primera ka nije zamjenjen u bankama, već su te novčanice sa ponosom čuvane u domovima za uspomenu. Još jedan primer ide u prilog tvrdnji da su ove novčanice bile omiljene među ljudima. Dve novčanice su dobitile nadimke, koji su tačno zamjenjivali određenu nominalnu vrednost. Tako je novčanica od 10 dinara/40 kruna nazvana „KOVAČ”, da bi isti naziv važio za novčanice ili metalni novac koji je imao nominalnu vrednost od 10 dinara sve do raspada SFRJ, a novčanicu od 20 dinara/80 kruna narod je nazivao „ORAČ” zbog slike orata na aversu novčanice! ■

ZANIMLJIVOSTI

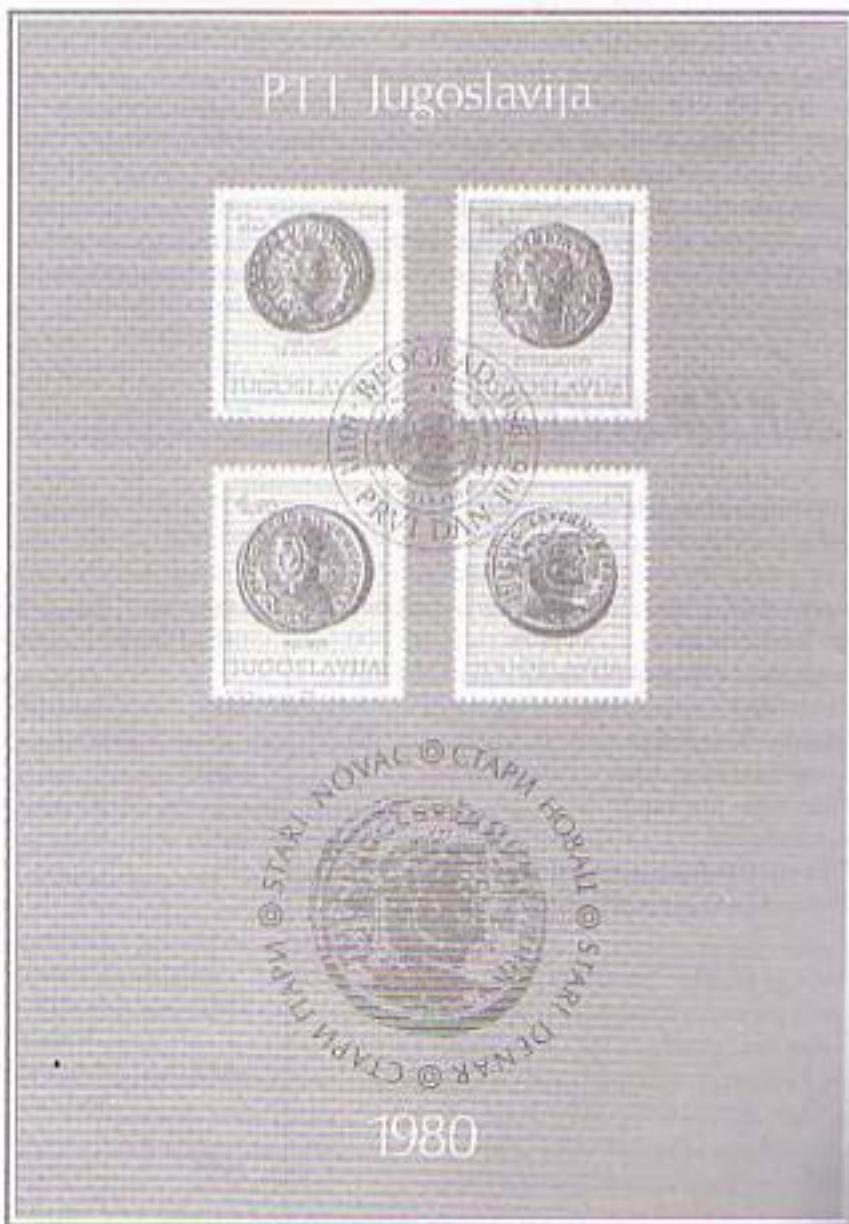
Red vitezova Templara, monaha ratnika osnovan 1118. godine a ukinut 1314. g. je prvi ustanovio preteču današnjeg čeka. Na bazi potvrde izdate recimo u Londonu deponent je u mnogim zemljama Evrope pa i u Palestini mogao podići u preceptoratima Templa iznos deponovanih sredstava u bilo kom novcu. Ta potvrda je komplikovanim i samo Templarima poznatim sistemom šifara bila zaštićena od falsifikata i krađe i jedino ju je deponent mogao naplatiti pod uslovom da stigne živ na odredište.

Rimski novac na poštanskim markama

• Aversni portreti rimskih careva ilirskog porekla na prigodnoj seriji PTT Jugoslavije iz 1980. godine •

PTT Jugoslavije u okviru dugoročne emisije prigodnog karaktera na temu „muzejski eksponati“ izdala je više serija marka na kojima su predstavljeni kulturno istorijski predmeti i dela iz različitih oblasti (umetnost, arheologija, etnologija). Ove serije uvek su pohvalivale veliku pažnju filatelistu. Zajednica jugoslovenskih PTT 1980. godine izdala je seriju „Rimski carevi ilirskog porekla na novcu“, koja je sa interesovanjem primljena, ovoga puta, i od strane numizmatičara. Serija je obuhvatila četiri marke sledećih vrednosti: 2 din. (Trajan Decije), 3,40 din. (Aurelijan), 4,90 din. (Prob) i 10 din. (Dioklecijan).

Centralne i zapadne oblasti Balkanskog poluostrva naseljene ilirskim zajednicama Rimljani su pokorili i administrativno uređili krajem stare i početkom nove ere. Osvajanje ovog prostora trajalo je dugo, proces romanizacije takođe. Ilirski elemenat je uzeo puno učešće u političkom i vojnem životu Rimskog carstva u drugoj polovini III veka. Političke krize, opadanje ekonomije i upadi varvarskih naroda preko Dunava doveli su Rimsko carstvo do rasula. Na istorijsku scenu stupaju vojnički carevi ilirskog porekla. Godine 269. Car Klaudije Gotski pobjedio je Gote kod Niša. Rasparčano Carstvo Aurelijan je objedinio pobe-

dama u Maloj Aziji i Galiji. Prob je uspešno ratovao i ekonomski oživeo Carstvo. Dioklecijan je uveo niz značajnih reformi i ustavio novi vid političke i upravne vlasti (dominat). Podvizima i delatnošću ovih careva ilirskog porekla Rimsko carstvo bilo je spašeno. Izbor pokretnih predstava na markama usmeren je na grupu prvih rimskih careva ilirskog porekla, koji su imali ogromnu ulogu u objedinjavanju i reorganizaciji Rimskog carstva u drugoj polovini III veka. Plejadu rimskih careva ilirskog porekla kroz četvrti vek nastavljaju Nišlja Konstantin Veliki, njegovi sinovi i ličnosti iz njegove porodice. Potom na scenu stupaju Panonci Valentijan I., Valens i Gracijan.

Na markama su prikazani portreti-poprsja sledećih careva:

DECIJE TRAJAN (249-251), rođen u Donjoj Panoniji. Bio je pobornik stare rimske tradicije. Sakupljačima rimskog novca dobro su poznate njegove konsekrativne serije Divi Avgusti. Prikazani portret cara

odlikuje se realističkom predstavom i u duhu je klasične rimske ikonografije. Nominal: antoninjan, iskovan u kovnici u Rimu.

AURELIJAN (270 - 275), rođen u blizini Sirmijuma (?). Pobedama u Maloj Aziji i Galiji teritorijalno je objedinio Carstvo. Početkom 274. godine izvršio je monetarnu reformu, težine anoninijana povećane, posrebljenje poboljšano. Producija novca takođe je uvećana. Prikazani portret cara karakteriše šematisizovana predstava. Nominal: antoninjan, iskovan u kovnici u Sisku.

PROB (276 - 282), rođen u Sirmijumu. Carstvo objedinjeno pod Aurelijanom očuvao nizom pobjeda nad varvarima i oživeo ekonomiju. U vreme njegove vladavine u našim krajevima obnavlja se gajenje vinove loze. Emisiona novčana masa je ogromna. Broj reversnih tipova takođe, a broj varijanti prevaziđa 10000 kombinacija. Poprsne predstave Proba na novcu odlikuju se raskošnom carskom odeždom. Nominal:

antoninjan, iskovan u kovnici u Siscu.

DIOKLECIJAN (284-305), rođen u Dalmaciji. Izvršio je niz reformi. Godine 293. uveo je nov sistem carske vlasti - terrarhiju. Izvršio je novu administrativnu podjelu Carstva i sproveo monetarnu reformu. Godine 305. abdicirao je i povukao se u svoj rodni kraj (Dioklecijanova palata u Splitu). Prikazani portret cara potiče s folisa, novouvedenog nominala, iskovanog u kovnici u Sisku.

Komadi novca koji su korišćeni kao motivi na markama potiču iz numizmatičke zbirke Muzeja grada Beograda. Grafička obrada maraka: Dušan Lučić. Fotografija: Vladimir Popović. Marke su štampane u nemackoj štampariji „WEB Wertpapierdruckerei“, Lajpcig, u tehniči višebojne heliogravure, u tabacima od 25 maraka. Format marke: 27,5x 32,8 mm. Zupčanje: češljasto 14. Datum puštanja u prodaju: 10. Jun 1980.

ZANIMLJIVOSTI

Primeri plata iz doba I srpskog ustanka

	Groša/mesečno
Karadordu	2.000
Sovjetnicima po	500
Sekretarima Sovjeta po	167-333
Predsedniku magistrata (suda) u Beogradu	83
Članovima magistrata u Beogradu po	42
Članovima magistrata u unutrašnjosti po	33
Sekretarima magistrata po	30
Nastavnicima liceja u Beogradu po	83

Primeri plata pod knezom Milošem

	Groša/mesečno
Knezu Milošu	100.000
Preseđniku kragujevačkog „Opštelnarodnog suda“	333
Avramu Petronijeviću, jednom od sekretara	333
Jevtimiju Ugrificu, „kancelisti“ u sekretarijatu kneza Miloša	167
Vuku Stefanu-Karadžiću	233
Jakovu Živanoviću, jednom od sekretara kneza Miloša	375
Dimitriju Davidoviću, sekretaru inostranih djela	583
Joakimu Vujiću, direktoru „Knjaževsko-Srbskog teatra“	100
Predsedniku Državnog saveta (tada Jevremu Obrenoviću), pored dodatka na ličnost od 6.250 groša mesečno	2.083
„Knjigovoditelju“ Opšte kase	500
Popećiteljstva finansija	125
Starijim učiteljima po	

Dušan Ivanović

Trinaest vekova banknota

• PRVE BANKNOTE — U SEDMOM VEKU •

Notafilija je oblast numizmatike koja obuhvata sakupljanje i proučavanje papirnog novca-banknota. Nastaje, verovatno, sa pojavom papirnog novca, ali svoj pravi bum nota filija doživljava pre 25-30 godina.

Nema sumnje, pojava prvih obuhvatnih kataloga papirnog novca daje ogroman doprinos popularizaciji ove grane numizmatike.

Kamen temeljac naglog širenju i omasovljenju predstavlja pojava prvog izdanja „Standardnog kataloga papirnog novca sveta“ (*Standard catalog of World Paper Money*) koji je 1975. godine izdao Albert Pik. U ovom, za numizmatiku, kapitalnom delu obuhvaćeni su raniji Pikovi radovi o papirnom novcu Evrope, Amerike, Afrike, Azije, Okeanije i pojedini nacionalni katalozi. Pri izradi kataloga, kako kaže sam autor, koristišeni su i cenovnici (prajs-liste) papirnog novca koje su objavljivali trgovci širom sveta.

Albert Pik je dao podstrek i drugim autorima koji su krenuli sa detaljnijom obradom i proučavanjem papirnog novca svojih zemalja. Tako je i na području bivše SFRJ u poslednjih 10-15 godina objavljeno nekoliko kataloga značajnih za nota filiju jugoslovenskih zemalja.

Kina - domovina papirnog novca

Novac je roba, specifična roba kojom se izražava i meri vrednost svih ostalih roba na tržištu - kažu u najkraćem ekonomisti. Kroz istoriju novac je vredio onoliko koliko je vredeo metal (zlat,

srebro, bronza, bakar) sadržan u njemu. Ali, šta je sa papirnim novcem? I on ima vrednost iako je materijal (papir) od kog je napravljen praktično bezvredan. Prvi papirni novac nastaje kada je papir bio veoma skup proizvod i pojavljuje se u Kini tokom sedmog veka. Na to nam ukazuju novčanice koje su pronađene u nekoliko velikih kolekcija.

Kinezi su brzo prihvatali novu vrstu novca i uočili mnoge njene prednosti. Nazvali su ga „leteći novac“ i u najvećoj meri koristili ga za veća plaćanja između trgovaca iz različitih krajeva Kine. „Leteli novac“ je bio praktičan za nošenje, nezнатне težine, lakše se mogao sakriti od razbojnika i sl.

Prema navodima A. Pika još pre X veka u Kini je jako dobro funkcionišao klinički sistem za papirni novac – prebijanje odnosno potiranje dugova i potraživanja u velikim trgovinskim transakcijama.

Ipak, ni u Kini nije bilo sve idealno. Kao što je i u antičkom svetu bilo falsificata novca, i u Kini su se pojavili domišljati i talentovani „izdavači“ lažnih novčanica.

Sumnjičavost i nepoverenje

Na „stari kontinent“ - Evropu, prvu informaciju o postojanju papirnog novca doveo je u XIII veku čuveni venecijanski putnik, putopisac, pustolov i trgovac, Marko Polo (1254-1323, rođen na Korčuli). Sa nevericom i sumnjom su njegovi savremenici slušali priče o papirnom novcu za koji se u Kini moglo kupiti

Novčanica dinastije MING (1368-99)
od 30 keša

vati sve. Konzervativni Evropljani su mnogo više uživali, a i voleli sjaj i težinu postojecog zlatnog i srebrnog novca koji se bez problema mogao koristiti i van granica zemlje u kojoj je izdat.

Dva veka je trebalo da prodje, uz to i da se steknu drugi uslovi, da bi se na Starom kontinentu pojavio prvi papirni novac.

(Kada, gde i zašto moći ćete da pročitate u narednom broju „dinar“-a.

Novčanica dinastije MING (1368-99)
od 1 kuna

ZANIMLJIVOSTI

Sujetan i slavoljubiv, ali vrhunski italijanski zlator, graver i vajar Benvenuto Čelini (1470-1531) u dva navrata je bio i upravitelj kovnica novca. Citiramo ga iz njegovog autobiografskog dela: „Vita di benvenuto Čelini scrita da lui medesimo“ kod nas prevedenog pod nazivom „Moj život“:

„...Čim sam sjahao s konja ja pohitih vojvodi Alesandru (Firenca). On mi odmah stavi u dužnost da urezujem njegov novac. Prvi novac koji sam uradio vredio je četrdeset solda, na jednoj strani je imao glavu njegove preuzvišenosti, a na drugoj svece Kuzmu i Damjana. To su bili srebrnjaci, a uspeli su toliko da je vojvoda bez oklevanja izjavio da su to najlepši novci u hrišćanskom svetu. Tog je mišljenja bila i čitava Firenca i tko god ih je video...

„Zatim načinu žigove za novac što se zove „giulio“, na prednjoj strani je bio Sv. Jovan gledan u profilu gde sedi s knjigom u ruci, a činilo se da nikada nisam dao tako lepa dela. Na naličju je bio grb vojvode Alesandra. Zatim uradih žig za pola „giulio“ na kome urezah glavu malog Sv. Jovana „en face“. To je bio prvi novac koji je izrađen sa glavom sa punim licem na tako malom srebrnom modelu, ali samo odlični stručnjaci u tom pozivu mogu razumeti o kolikoj se poteškoći radi kod izrade takvog novca. Nakon toga izradih žigove za zlatne škude, na prednjoj strani je bio krst s nekim malim kerubinima a na naličju grb njegove preuzvišenosti...

BERZA

Inserti iz radova Milorada Zebića, predratnog načelnika Ministarstva trgovine i industrije, i generalnog sekretara beogradske berze

Razvoj berze

Kao i mnoge druge trgovačke ustanove, i berza se razvijala postepeno dok nije došla do sadašnjeg svog oblika. Kao što rekonsmo, poteklo joj je u sastancima kupaca i prodavaca, koji su dolazili na tržiste

love. Propisani su uzansi. Trgovanje se ograničava na mali broj važnijih proizvoda. Tržiste se organizuje i podvrgava nadzoru vlasti. Berza dobija svoje kvalifikovane posrednike i organe; dotira se izbranim sudom i, najzad, obračunskim zavodom. Vreme rada se takođe ograničava; pos-

Prema tome današnja berza je organizovano tržiste, na kome se vrši kupovina i prodaja robe koja nije donesena na tržiste, koja se ne pokazuje ni kao mustra, ali koja je po vrsti i kakvoći unapred određena. Na taj način se omogućava brzo svršavanje poslova, pošto svaki posetilac berze mora biti upoznat sa propisima koji se odnose na rohu, na način isporuke i na ostale okolnosti od značaja. Jednom reči, na berzi se radi po unapred utvrđenim propisima, uzansima, i to robom koja po svojoj prirodi može biti predmet velikih i brzih berzanskih transakcija. Znači da se na berzi ne mogu prodavati specijaliteti, ni primerci posebnog kvaliteta i individualnih odlika, već samo roba koje ima u izobilju i od koje se uvek može dobiti istovetna kakvoća uz odgovarajuću količinu. Takav je slučaj: sa pšenicom, kukuruzom, pirojem, bartijama od vrednosti, kavom, šljivama i tome slično.

Vrste berza

Ima dve vrste berza. Prvu vrstu čine efektne i valutne berze, na kojima se trguje raznim valutama i hartijsima od vrednosti, a ovo su vrlo pogodni predmeti za berzansko poslovanje, baš zato što su novac, hartijs od vrednosti i efektivni res-

s rohom. Docije se radilo po mustranti, najzad i bez njih. Sastanci su postali redovniji i češći. Na sastanke nijedan svugde mogao dolaziti ko je htio, već ko ispunjava izvesne us-

tupak pri radu na sastancima kao i određivanje i objavljanje kurseva preciziraju se i poslovanje okružuje potrebnim garancijama. Tako se najzad dolazi do moderne berze,

amjave vrednosti i što ih ima u velikoj količini. Drugu vrstu čine robne ili produktne berze na kojima se radi o nim poljoprivrednim i raznim drugim proizvodima koji imaju svojstva potrebna za berzansko poslovanje. Kako je danas svetska trgovina dostigla u pojedinim predmetima obim koji u ranijim vremenima nikada nije imala, i kako se s druge strane teži što većem ujednačavanju cena, to se došlo i do specijalnih produktnih berza: za šećer, pamuk, vunu, drvo. Na takvim berzama se javljaju kupci iz celoga sveta.

Najpotpuniji pregled ponude i tražnje

Na berzi se, više no na ma kojem drugom tržištu, dolazi do pregleda ponude i tražnje. Kupci i prodavci nalaze se jedni prema drugima u određeno vreme, i cene se glasno izvikuju, konkurenți su stalno u napregnutom borbenom stanju. Na taj se način dolazi do cena koje odgovaraju stvarnom stanju ponude i tražnje.

Kako se na berzi sastanci drže posvednevno i u određeno vreme, to se ove cene i koriguju idućeg dana, pošto su ranije cene već bile objavljene i pošto su izazvale svoje dejstvo kod svih onih koji su spremni da prodaju ili kupe dočinu robu. Prema cenama – kursevima – postig-

nutim na berzi ravnaju se cene po svima krajevima zemlje.

Pošto su berze moderna tržišta, snabdevena svima pogodnostima za brzo i lako opštenje s inozemstvom, i pošto su berzanski posrednici i posetnici berze ljudi koji stoje u vezi sa stranim tržištima, to se cene postig-

u sastanci na velikim berzama održavaju skoro u isto vreme, onda možemo zaključiti da sve berze skupa uvez - blagodareći posetiocima od kojih mnogi stoje u uzajamnim vezama, blagodareći telefonskim i telegrafskim linijama, blagodareći istovremenosti sastanaka, istovetnosti artikala - sačinjavaju za izvesne predmete i izvesne proizvode jedno univerzalno, svetsko tržište.

Dodamo li k tome da se na berzi - blagodareći raznim ročnim poslovima, može mudit i prodavati roba koja će se tek doći, posle nekoliko nedelja ili meseca isporučiti – to se onda na berzi postiže nivelišanje cena po vremenu. Iz toga se može videti od kolikoga su značaja ova tržišta za robu i hartije od vrednosti, u odnosu na interes proizvodnje i u pogledu snabdevanja i podmirenja finansijskih potreba raznih preduzeća i javnih tela.

Blagodareći ovim svojim svojstvima, berza je proširila kapacitet trgovackog prometa, tako da broj

note na jednoj berzi tako reći onoga trenutka dostavljaju ostalim berzama, te se postiže izjednačavanje cene ne samo u zemlji već i izjednačavanje cene u raznim zemljama. Kad imamo na umu, da se još i berzans-

transakcija na berzama i veličina prometa dostižu cifre koje mnogo puta nadmašuju i samu svetsku žetu poljoprivrednih proizvoda, ili i stvarnu količinu drugih predmeta namenjenih trgovackom prometu.

Berze su doprinele rasprostranjenju i popularisanju hartija od vrednosti; učinile su veliku uslugu izgradnji železnica, puteva, kanala, otvaranju rudnika i podizanju moćne industrije, jer su stvaračem tržista za akcije i druge hartije od vrednosti omogućile pribiranje kapitala, potrebnih za izvršenje tih velikih radova i za organizovanje moderne industrije.

Berza kao barometar privrednog života

Pošto su na berzama svakog dana okupljeni: ljudi koji raspolažu najnovijim obaveštenjima o privrednim prilikama i pojavama u svetu, o kreditnoj sposobnosti preduzeća u zemlji i o njihovim izgledima na uspeh; dalje bankari koji pozajmili državi i pojedincima; spekulanti koji traže zaradu na promenama i na mogućim promenama kurseva; kapitalisti koji žele sigurne plasmane; to je berza, po prirodi stvari ne samo mesto na kome se određuju cene robi prema ponudi i tražnji, već i mesto na kome se dobijaju najsigurnije ocene vrednosti raznih hartija od vrednosti i ocene njihove rentabilnosti i sigurnosti. Blagodareći činjenici što se na berzu svakog dana slijaju sva mnogostruka obaveštenja iz zemlje i sa strane; što se na njoj između najpučenijih predstavnika trgovine i bankarstva, obavljaju najkrupniji trgovalski i finansijski poslovi pri uobičajenim strogoštim,

herza je mesto gde se sve stvari strogo ocenjuju i na kojoj se, – blagodareći mnogobrojnim vezama i nitima što za nju vezuju privredni, društveni i politički život - svi pokreti na bolje i na gore odmah osećaju, tako da se ona s pravom smatra barometrom privrednog života zemlje u kojoj je, a velike berze na zapadu još i barometrom privrednog, a može se reći i političkog života u svetu.

Dakle sigurnost poslovanja na berzi, zbog nadzora koji država vrši i zbog discipline koju uprava berze primjenjuje na posetioce i posrednike; brzina s kojom se poslovi na njoj obavljaju; istinitost cena koje se na njoj postižu; veliki kapacitet tržista i skoncentrisanost najvećih kupaca i prodavaca čine da je berza danas postala trg sviju trgovca i središnja tačka vaskolikog velikog poslovnog života. Ocena koja se na berzi dobija jeste - veli daleje Šmoler - destilat poslovnog znanja glavnih ličnosti u privrednom životu. Pošto ona gospodari na tržistu kapitala, to od nje zavisi hoće li se i po kojoj ceni dati kapital inostranstvu, pojedinim vladama, privrednim preduzećima i raznim ustanovama koje su u stvaranju. Berza je u neku ruku postala mozak narodne privrede. Na berzi se istina vode najčešće i najluže borbe između suparnika, ali na njoj se opet stvaraju najveći imetići i formiraju najutudriji i najsposobniji poslovni ljudi.

Pred činjenicama koje su za poslovne i razumne ljudi neosporne i

koje pokazuju koristi koje se imaju od berza, kao i njihovu važnu ulogu u narodnoj privredi, i njihov značaj po finansijski i državni život u našem modernom dobu, gube od svog značaja primedbe i zamerke koje se upućuju berzama. Jer neprilike, koje se, s vremenom na vreme, javljaju na berzama, nisu urodene njima kao takvima, već dolaze najvećim delom od same ljudske naravi, od savremenog duha spekulacije, od zloupotrebe štampe, od žudnje za velikom dobiti i od mnogih drugih ljudskih radnji, navika i osobina koje dejstvaju i proizvode svoja dobra i svoja nesrećna dejstva i u životu van berze, po svima poljima društvenog života i aktivnosti. Otuđa je pogrešno i neopravdano nazvati berzom i sve ono što ma kojim načinom ima neke veze sa berzanskim poslovima. Berza kao ustanova vredi ono što vrede ljudi koji su na njoj i oko nje. Po svojoj prirodi i organizaciji, berza je ustanova koja ljudske manje lakočne iznosi na videlo, dok se one van berze, primjenjuju mnogo slobođnije. Za to bi se moglo navesti mnogo primera. Okružujući berzu adekvatnim pravilima rada, sprovodeći na njoj potreban nadzor, traženjem odgovarajućih garancija i isključujući neupućene i nesolidne elemente iz poslovanja na njoj, može se umanjiti mnogo što šta od onoga nepovoljnog što se berzi stavlja na teret.

ZANIMLJIVOSTI

Godine 1970/71. gotovo sve zemlje sveta emitovale su FAO novac. Kuriozitet predstavljaju novčići Iraka i Turske. Iracki novčić od 250 fils-a i turski od 2,5 lira oznaku FAO nemaju ni na aversu ni na reversu već utisnuto na obodu novca.

Jedan od najlepših zlatnika Srednjeg veka u Evropi je zlatnik Filipa VI., rodonotelnika francuske dinastije Valoa (1328. god), sa krunom Svetog Luja na aversu kojom su krunisani francuski kraljevi u Remsu.

Nenad Bjeloš

Nagrade i priznanja vojnicima u JNA

Karakter i uloga Oružanih snaga u našem društvu uslovila je i uvođenje stimulativnih mera jedinstvenih za celu Armiju uz određene specifičnosti u stimulisanju pripadnika pojedinih vidova, rođova i službi u JNA. Efekti stimulativnih mera u znatnoj meri, osim opštег sistema vrednovanja ljudi i rada, stepena objektivnosti i kritičnosti, zavise i od toga koliko je upoznata javnost o njihovoj primeni i na koji se način one saopštavaju ili dodeljuju pojedincima. Značka ima dublje i šire značenje: stvorena je da služi i prikaže u sužetoj i jasno čitljivoj formi poruke i delo. Utice na individualnu i kolektivnu svest i motivike svaralački rad, njome se na taj način prenose i odađu priznanja pojedincima i kolektivima.

Pravilnicima o značkama „Najbolji vojnik u vodu, Najbolji vojnik u četi - bateriji i Odličan pitomac“ precizirani su uslovi koje bi trebalo ispuniti da bi se steklo to vojničko priznanje. Na prvom mestu je odličan uspeh u vojnoj obuci, rukovanje naoružanjem i vojnom opremom, ali i upotreba i korišćenje druge vojne opreme i ostale imovine u ličnom i kolektivnom radu, a pritom, kao i služiti kao uzor drugim pripadnicima jedinice - ustanove u kojoj se služi vojni rok. Uvođenje ovih nagrada u JNA predstavljalo je važnu stimulaciju vojnicima i pitomcima u napomena za njihovu ličnu afirmačiju.

Priznanja koja su trebala na ovaj način da se dodeljuju, trebala su još više da motivišu pojedince u vojnim kolektivima na aktivnost, zalaganje i postizanje boljih rezultata u obuci i vaspitanju, učvršćivanju rada i discipline, i izgradnji pravilnih odnosa u jedinici. Značka „Najbolji vojnik u vodu, četi - bateriji“, predviđena je za dodelu vojnicima rođova - službi kopnene vojske, kao znak za ispunjenje svojih obaveza u JNA. Pravo na značku su mogli sticati vojnici nakon završene vojnostručne obuke, odnosno posle 4-7 meseci provedenih u JNA. Proizilazi pretpostavka da su iste bile predviđene kao preduslov za sticanje zvanja i značke „Primeran vojnik“, kao najvišeg vojničkog priznanja. Za razliku od prethodnih, značka „Odličan pitomac TŠC“ (Tehnički školski centar - Kopnene vojske), predviđena je za slušaoce-učenike pitomce završnih razreda vojnih škola - rođova, službi tehničkih zanimanja KOV-a, kao nagrada za disciplinovano i odgovorno ponašanje, dobro učenje i vladanje, razvijanje društveno-solidarnih kvaliteta, kao i za potvrđivanje u aktivnostima vojnog kolektiva škole - akademije.

Najbolji vojnik u vodu

Značka „Najbolji vojnik u vodu“ štitastog je oblika. U njenom gornjem delu je crvena zvezda petokra-

ka, u centralnom delu zvezde je skraćenica „JNA“. Zvezda sa natpisom je oivičena lutorovim granicama koji su svojim vrhovima spojeni. Ispod tih simbola u dva reda simetrično ispisana je parola: „Najbolji vojnik u vodu“, latiničnim pismom. U donjem delu štita prikazani su stilizovani znaci rođova KOV-a: top, tenk i puška (top i puška su ukršteni iza i ispred tenka).

Značka je iskovana u metalu i jednodelna je, rubovi i kompozicije sa natpisom su srebrno niklovani. Zvezda petokraka je crveno emajljana, a celokupna osnova značke modro plavog emajla. Ravna je i glatka. Revers je blago udubljen, u gornjem delu je šnala zibernadla za pričvršćenje na grudi.

Dimenzije: visina 41 mm, širina 36 mm.

Vreme: 1971. god.

Napomena: na poledini značke nije utisnuta signatura proizvodača, tj. kovnice koja je značku izradila. Ima primeraka na kojima su šnale zihernadle postavljene vertikalno sredinom značke. Izrađena je za potrebe VP - Beograd u količini od 300 primeraka. Proizvodač: IKOM - Zagreb.

Najbolji vojnik u četni - bateriji

Značka „Najbolji vojnik u četni - bateriji“ štitastog je oblika, u čijem gornjem delu je crvena zvezda petokraka, a u centralnom delu zvezde je skraćenica „JNA“. Zvezda sa natpisom je oivičena lоворовим granicicama koji su svojim vrhovima spojeni. Ispod tih simbola u dva reda simetrično je ispisana parola: „Najbolji vojnik u četni - bateriji“, latiničnim pismom. U donjem delu štita prikazani su stilizovani znaci robova KOV-a: top, tenk i puška (top i puška su ukršteni iza i ispred tenka). Značka je izrađena od metala i jednodelna, rubovi i kompozicija sa natpisom su srebrno niklo-

vani. Zvezda petokraka je crveno emajlirana, a celokupna osnova značke ispunjena narandžastim prozirnim i zrakastim emajljom. Ravna je i glatka. Revers je blago udubljen, u gornjem delu je šnala zihernadla za pričvršćenje na grudi.

Dimenzije: visina 41 mm, širina 36 mm.

Vreme: 1971. god.

Napomena: Na poledini značke nije utisnuta signatura proizvodača, tj. kovnice koja je značku izradila. Izrađena je za potrebe VP - Beograd u količini od 200 primeraka.

Odličan pitomac - TŠC

Značka „Odličan pitomac TŠC - Tehničkog školskog centra“ je zupčasto okruglog oblika (stilizovani zupčatnik). Središnjim delom značke dominira stilizovana belo emajlirana raketa, u čijem trupu se nalazi vertikalna skraćenica „TŠC“ (Tehnički školski centar) ispisana crno emajliranim slovima.

U gornjem delu iza rakete, nalaže se četiri isrepletane elipse različitih dimenzija čiji se kraći završavaju belo emajliranim tačkama.

Ispod elipsi je silueta konture tenka u profilu sa cevi okrenutoj ka levoj strani. U dnu značke, sa leva

na desno, pored rubova ispisana je parola: „Odličan pitomac“ u belom emaju latiničnim pismom.

Značka je otkovana u metalu, počaćeno patinirana, jednodelna sa kompozicijama elipsi i tenka u svetlo plavom emaju. Ravna je i glatka, a spoljni rubovi zupčasti. Revers je blago utisnut, ravan i gladak, a gornjem delu je šnala zihernadla za pričvršćenje na grudi.

Dimenzije: Ø 42 mm.

Vreme: 1967. god.

Napomena: Na poledini značke nije utisnuta signatura proizvodača, tj. kovnice koja je značku izradila.

Izrađena je za potrebe VP - Zagreb - Tehnički školski centar, u količini od 500 primeraka.

Primeran vojnik

Značka „Primeran vojnik“ se pod uslovima koji su propisani pravilnikom SSNO (Savezni sekretarijat za narodnu odbranu) dodeljivala vojnicima (mornarima) kao znak priznanja za primerno izvršenje vojničkih dužnosti. Pravo na značku „Primeran vojnik“ sticao je vojnik (mornar) nakon sedam meseci provedenih u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Značku je zajedno sa legitimacijom na svečan način uručivao komandant puša pred strojem jedinice.

Značka „Primeran vojnik“ nosi se samo na vojnoj uniformi, i to na sredini levog gornjeg džepa bluze, odnosno košulje. Izuzetno, ukoliko je sredina gornjeg levog džepa zaузетa nekom drugom službenom značkom, značka „Primeran vojnik“ nosi se na istom mestu na desnoj strani.

Nositocima se izdaje i minijaturna značka, koja se posle odsluženja vojnog roka po slobodnom izboru nosi na civilnom odjelu. Ujedno oni zadržavaju i veliku značku, i obavezno je nose na uniformi prilikom pozivanja na vojnu vežbu. Distribucija značke i legitimacija komandanta armijskih oblasti, i ustanovama vrši se Politička uprava SSNO, i stanovi

se o sprovođenju odluka o njihovom dodjeljivanju.

Značka „Primeran vojnik“ je ovalnog oblika, ovičena lоворовим vencem a u sredini njenog donjeg dela je skraćenica „JNA“. U desnom delu značke je lik vojnika sa šлемom, a u levom - državna zastava, koja jednim delom pokriva lik vojnika. U centralnom delu zastave je zvezda petokraka čiji jedan krak je ispod luka vojnika. Izrađena je od metala, posrebrena je i patinirana, a zastava je ofarbana i popunjena staklastom masom (providna plastifikacija).

Revers je ravan i gladak sa vijkom i maticom na sredini značke, za pričvršćenje na grudi. Matica je od legure bakra na kojoj su oznake proizvođača.

Dimenzije: visina 32 mm širina 28 mm.

Vreme: 1974 - 1991. god.

Napomena: Značka „Primeran vojnik“ je radena u više tipova i kovnica. Na primer: proizvođač „IKOM- Zagreb“ (Industrijska kovnica Orešković Marko) ih je proizvodio sa zastavom koja je izrađena u staklastoj tehniči u emajlu; „Auro-metall - Subotica“ - sa zastavom u lak boji, i dimenzijama u izradi: vis. 33 mm šir. 29 mm; „AUREA Celje“ - sa tehnikom izrade u staklastoj plastifikaciji. Uz značku se izrađuje i minijsaturna značka „Primeran vojnik“ koja je po obliku i reljefu identična opisanoj (velikoj) znački, s tim što je cela posrebrena i patinirana. Revers je ravan, i na njemu se nalazi igla pribadača. U centralnom delu oko igle u krugu su utisnute signature proizvođača ili su žigosane u dnu sa ovalnim žigom kovnice. Minijsaturne

značke su izrađivane u dimenzijama: visina 14 mm širina 12 mm, i u dimenzijama 14,5 mm x 13 mm зависno od kovnice gde je značka izrađivana.

Novim Pravilnikom Vojske Jugoslavije od 1998. godine propisana je i ustanovljena kao znak priznanja značka „Odličan vojnik“, a na osnovu propisa saveznog ministra za odbramu. Stupanjem na snagu ovog Pravilnika prestalo je važenje Pravilnika o znački „Primeran vojnik“ koji je ranije u JNA regulisao tu oblast. Uredba se primenjuje od polovine januara, a prve primerke na svojim gradima najbolji vojnici mogu da očekuju za Dan Vojske Jugoslavije.

ZANIMLJIVOSTI

Novčanice Narodne banke Kraljevine Srbije od 5 dinara plative u srebru iz 1916-17. godine štampano su u štampariji Banque D'France od 1. septembra 1916. do kraja 1917. godine.

Štampanje srpskih novčanica bilo je prioritetsko čak ispred štampanja za francusku banku.

Zanimljivo je da su novčanice štampane svaki dan po i nedeljom i praznicima po 25.000 komada dnevno i da se na njima pojavljuje datum samog štampanja pojedine novčanice, što čini 487 raznih datuma.

Izvesni naši kolezioneri, optimisti, prave zbirke ovih novčanica po datumima.

Možemo im poželeti da kompletiraju svoje zbirke u doglednom vremenu.

Nesumnjivo je da su se naši daleki preci, u antičkoj Grčkoj, služili za nošenje novca i specijalnim kesama, ali su ondašnje domaćice, po Aristofanu, kada su isle u kupovine, nosile obole i u sopstvenim ustima, kao u nekoj vrsti novčanika za sitan novac.

Lazar Geric

Medalje za hrabrost Kraljevine Srbije

(3)

Zlatna i srebrna medalja za hrabrost u I balkanskom ratu

Početkom XX veka sukobljeni politički, vojni i ekonomski interesi velikih sila na Balkanskom poluostrvu i nezavrsen proces oslobođenja balkanskih naroda od Turške i Austro-Ugarske vlasti izazivali su velike tenzije i napetost u regionu. Novinari su Balkansko poluostrvo nazivali bure barnta.

Težnje velikih sila za političkom i ekonomskom dominacijom nad novim balkanskim kraljevinama i turskom teritorijom na Balkanu bio je u suprotnosti sa organizovanjem oslobođilačke propagande i borbe za oslobođenje.

To je navelo balkanske zemlje da 1912. god. sklope tajni vojno-politički savez u cilju oslobođenja sunarodnika od, prvenstveno, turskog terora i vlasti. Balkanski savez su zaključile Crna Gora, Bugarska, Grčka i Srbija.

Srpska vojska je izvršila mobilizaciju 350.000 vojnika u vremenu od 3 - 7. oktobra 1912. god. i borbenu dejstva otpočela 15. oktobra noću napadom Lapskog četničkog odreda komandanta Voje Tankosića na turske položaje kod Merdara. Pod vrhovnom komandom kralja Petra I, generala Radomira Putnika načelnika štaba srpske vrhovne komande, pomoćnika načelnika generala Živojina Mišića i komandanta Armija prestolonaslednika Aleksandra, generala Stepe Stepanovića i generala Bože Jankovića, uz izuzetan elan, napor i žrtve višeg i nižeg oficirskog kadra i vojnika srpska vojska je ostvarila niz izuzetnih pobjeda: Kumanovo 23-24. oktobra, oslobođenje Skoplja, Bitoljska, Prilepska, Kičevska bitka, oslobođenje Prizrena, zajednička operacija sa bugarskom vojskom pod Jedrenom.

30. maja 1913. god. na konferenciji u Londonu potisan je mir između zaraćenih strana i tim mirom balkanske zemlje su do bile velika uvećanja teritorije i stanovništva, to je kasnije dovelo do tenzija između njih i izbijanja II balkanskog rata.

Kapetan Voja Tankosić
Komandant Lapskog četničkog odreda

14. oktobra 1912. god. kralj Petar I ustanovio je „Medalju za hrabrost“. Medalja je ustanovljena u „zlatnoj i srebrnoj klasi i daje se za pokazanu i osvedočenu hrabrost na bojištu“.

Zlatna medalja je kružnog oblika (30 mm u prečniku). Na licu medalje je predstavljena zlegurja Srpsko-ženski profil okrenut na levo sa dvoglavim orlom na gro-

sim, djeđem u kosi i natpisom unaokolo: „КРАЉЕВИНА СРБИЈА“. Na naličju medalje je natpis: „ЗА ХРАБРОСТ“ u vencu od lovorovog i hrastovog lišća vezanog u dnu štitom srpskog grba.

Medalja je kovana od legure zlata i nosila se o crvenoj trouglastoj moštariranoj traci na levoj strani prsiju.

Srebrna medalja za hrabrost kovana je od posrebrene legure, imala 27 mm u prečniku i na licu ima srpski državni grb: dvoglavi beli orao u poletu sa štitom na grudima i dva krina između kandži i repa. Druga strana medalje je istovetna kao kod zlatne. Medalja se nosila na levoj strani prsiju o pravougaonoj trobojnoj traci srpske zastave, 27 mm širokoj i dva puta toliko dugačkoj pri dnu savijenoj u trougao.

Medalje su radene po modelu akademskog vajara Đorda Jovanovića i nose signaturu njegovog inicijala i godinu 1912. ispod poprišja i orla.

Postoji varijanta medalje, verovatno probna, kovana od posrebrene bronce prečnika 30 mm, koja sa jedne strane ima predstavu alegorije Srbije, a sa druge državni grb. Ova medalja kovana je grublje i primitivnije od regularnih primeraka i verovatno predstavlja neusvojeni predlog ili ponudu nepoznate medaljarske radionice koja nije realizovana.

Iako izvanredan medaljarski rad u stilu visokog akademskog realizma zlatna i srebrna medalja za hrabrost dodeljivane su kratko vreme i u vrlo malom broju primeraka, jer su odlikovani imali primedbe na predstavu ženskog lika na zlatnoj medalji, pa je već 1913. god. za odlikovane u II balkanskom ratu izvršena zamena ovih medalja novim medaljama, koje na sebi nose predstavu legendarnog srpskog junaka Miloša Obilića.

Neomiljena kod odlikovanih, zlatna medalja za hrabrost iz I balkanskog rata ulazi u red najpopularnijih primeraka u zbirkama kolekcionara domaćih

odlikovanja, lepotom izrade i svojom retkošću izdvaja se i uvećava vrednost i lepotu svake zbirke.

Srebrna medalja je skromnijeg likovnog izraza, ali se stilski uklapa uz medalju zlatne klase. Na kolecionarskom tržištu pojavljuje se češće od zlatne medalje, pa je i njena cena znatno niža. ■

ZANIMLJIVOSTI

Prilikom određivanja cene zlata u 1945. godini, rešenjem Ministra finansija (od 12. aprila 1945) određeni su i kursevi od Dinara 50,06 za 1 SAD dolar, Dinara 9,44 za 1 sovjetsku rublju i Dinara 208,55 za 1 englesku funtu, kao baza za obračun kurseva stranih valuta. Zatim je, prilikom utvrđivanja pariteta u sporazumu sa Međunarodnim monetarnim fondom u maju 1949. godine, određen kurs od 50 dinara za 1 SAD dolar, da bi se taj kurs krajem 1951. sa važnošću od 1. januara 1952. godine, povećao na 300 dinara za 1 SAD dolar.

Slobodan Mijatović

Stare planinarske značke

2.

Planinarstvo na području Jugoslavije počelo se razvijati još u prošlom veku dok su njene teritorije bile još razjednjene. Njegov razvoj nesumnjivo su uslovili različiti uticaji koji se odražavaju bez sumnje i danas. Planinarstvo je prvo zainteresovalo narode zapadnog, a kasnije istočnog Balkana.

Vlašić

Veličina 25 x 17 mm.
Vrhovi u bijelom crmaju, a donji delovi planina u svetlo plavom. U centralnom delu zelenu jelka sa crveno-belom markacijom.
Iznad natpisa Vlašić dve smučke
Retka značka

mje jugoistočnog dela naše zemlje. Kod Hrvata, Slovenaca i Srba razvile su se snažne organizacije na nacionalnoj osnovi. U Bosni i Hercegovini prvo društvo je osnovano na podsticaj okupacijske uprave (Austro-Ugarske), a u Crnoj Gori i Kosovu i Metohiji pod uticajem beogradskog planinarstva. Planinarstvo u Vojvodini i Makedoniji imalo je specifičan razvojni put.

Kolevka svetskog planinarstva u savremenom smislu je Evropa, a prvi zvanični alpinistički klub je registrovan u Londonu 1875. godine.

Razvitak planinarskog pokreta na prostorima bivših jugoslovenskih zemalja bio je neobično snažan, naročito od kako je smučarstvo koje ta-

nima na njima, imala idealne mogućnosti za razvoj i napredak planinarstva.

Delnice

Emajljirana značka promera 30 mm sa aplikiranim runolistom na vrhu a u podnožju natpis - Delnice. U centralnom delu šestokraka zvezda sa smučarskom stazom. Planinski vrhovi u belom. Oko centralnog dela naznačeno pet srežnih pahuljica. Na reversu značke ugravirano „1 mesto HPDSS (učesnička) značka muzejske vrednosti.“

đa tek postaje moderno, vezalo svoj rad s radom na širenju planinarstva. U tom razvitu ne zaostaje ni Srbija koja je sa svojim izvanrednim planinskim visovima i smučarskim tere-

Smučarska sekacija
Srpskog planinskog društva

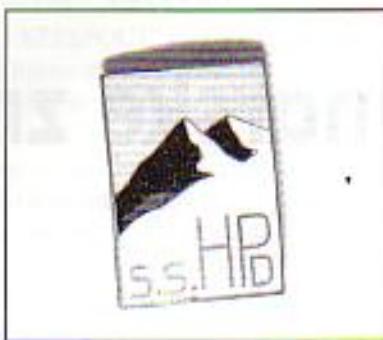
Značka veličine 30 x 32 mm.
Bela emajljirana podloga sa natpisom SPD i likom smučara u tamno plavom crmaju.

U pozadini vrhovi planina.
Na reversu značke natpis radionice „Karnet-Kysely“ Praha
Učesnička značka dodeljivana na Kopaoniku 1937. godine.
Značka muzejske vrednosti.

Planinarski pokret u Hrvatskoj na podsticaj profesora univerziteta u Gracu dr. Frišaufa i zalaganjem književnika Bude Budislavljevića i zagrebačkog profesora Dure Pilara postavio je temelje razvitu ovog pokreta osnivanjem Hrvatskog planinarskog društva 1874. godine. Društvo je oko sebe najviše okupljalo profesore i naučnike, naročito ge-

grafe koji su se penjanjem i hodanjem bavili naučnim radom i proširivali svoja naučna znanja, a ujedno učili da vole domovinu upoznavajući njene lepote.

Slovenci su počeli da bude interes svojih ljudi za posetivanje planina nešto kasnije od Hrvata osnovajući 1893. godine Slovensko planinsko društvo. Društvo je osnovano pod dosta teškim nacionalnim prilikama u trenutku kada su germanska planinska društva, potpomognuta nemičkim vlastodršcima, odlučno sprovodila germanizaciju slovenačkih gora i brda.

Smučarska sekacija HPD

Veličina značke 25 x 18 mm. Emajlirana sa motivom planine u snegu. Iznad nebo u svetlo plavom emaju. Na reversu natpis radionice iz Zagreba. Značka muzejske vrednosti.

Jahorina

Veličina značke 38 x 28 mm. Emajlirana sa likom smučara u skoku. Podloga u bijekom emaju su braon i crvenim kombinacijama na odelj smučara. Nebo svetlo plave boje. Na desnom delu značke natpis „Dol F“. Na reversu natpis radionice iz Zagreba (Braća Knaus - Zagreb) Značka muzejske vrednosti.

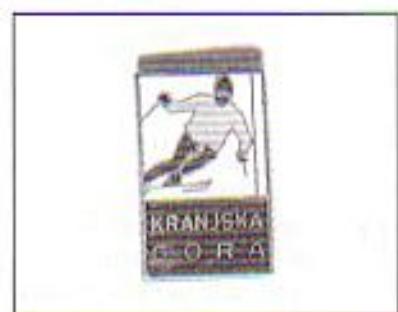
Srbija međutim, još pod posrednom zavisnošću svojih doskorašnjih vlastodržaca, Turaka, dugo je izlete u planine smatrala osobenjaštvom a imalo se razumevanje za ekskurzije koje su organizovale škole. Tim ekskurzijama u ondašnjoj Srbiji s mal-

im brojem visokoškolovanih ljudi pridavao se naročiti značaj.

Tako je planinarstvo u Srbiji u početku bilo ograničeno na grupu visokoškolaca iz Beograda. Te ekskurzije su imale isključivo naučni cilj, a organizovao ih je naš slavni naučnik i botaničar dr Josif Pančić. Kao profesor botanike hodao je često po srpskim planinama ispitujući njihovu floru i faunu, geološke pojave i druge karakteristike. Ne treba zaboraviti da je na planini Tari otvorio svoju čuvenu omoriku, kasnije poznatu celom botaničkom svetu. Pančić je prvi osnivač i utemeljitelj Srpskog planinskog društva osnovanog u Beogradu 1901. godine. Najputopisniji opis Kopaonika ostavio nam je takođe Pančić. Veliki doprinos u razvoju planinarske ideje dao je i prof. Jovan Žujović naš priznati naučnik, a kasnije i akademik.

Prva pravila Srpskog planinskog društva napisao je prof. Stanojević. Kroz celokupni razvoj planinarskih organizacija u svim društvima formirale su se smučarske sekcije jer je planina bila interesantna i zimi i omogućavala je da se podstiče tak-

mičarski duh kod svakog pojedinca. Pored smučarskih sekcija razvijaju se orijentacijska takmičenja, speleologija, alpinizam, planinarska publicistica, planinarska fotografija i planina kao inspiracija uopšte za svakog umetnika. Prvi naš snimatelj

Kranjska gora

Veličina 22 x 15 mm. Emajlirana sa likom smučara. U gornjem delu heo polje a u donjem tamno plavo. Smučar u plavo žutim kombinacijama. Značka iz perioda 1950. godine.

planina bio je dr Radivoj Simonović planinar, lekar iz Sombora.

Prva slikarska izložba na temu planinarstva održana je u Beogradu od 17 - 28. aprila 1924. godine. Po red fotografija izlagana su i ulja naših slikara Bore Stevanovića i Bete Vukanović. U novije vreme motive naših planina često slika i slike iz Vojvodine Petar Putić inspirisan prekrasnim krajolicima Fruške Gore.

Za kolezionare planinarske tematike uopšte posebnu draž i vrednost imaju planinarske značke koje se u današnje vreme teško mogu naći. Treba napomenuti da i u onom vremenu nije bilo puno članova, a i sama značka je bila izdavana samo članu društva ili sekcije. Stoga svaka značka čini veliku vrednost za kolezionara i istorijsko blago zemlje koja ih poseduje. ■

Janez J. Švajcner

Znak „Dobrom smučaru“

Za ustanovljenje i dodeljivanje znaka „Dobrom smučaru“ verovatno najviše zasluga pripada generalu Mariću, Srbinu koji se skijanjem upoznao prilikom svog boravka u Sloveniji. General Marić je 1919. godine bio komandant odreda u Koruškoj ofanzivi, a kasnije ga služba dovodi u Ljubljani.

Prvi smučari u Jugoslovenskoj vojski bili su Slovenci s obzirom na razvijenost toga područja prema toj grani sporta, a razvojem i proširenjem smučanja u sastave vojnih formacija uključuju se i drugi narodi. Interesantan je podatak da na pronadjenim spiskovima netučno puno Slovenaca, kojima su dodeljeni znaci „Dobrom smučaru“ s obzirom da su oni osnivači smučarskih disciplina i jedinica u vojski.

Znak „Dobrom smučaru“ nije imao rang odlikovanja Kraljevine Jugoslavije ali ipak spada u red priznanja za posebna dostignuća na posebnom polju u vojski - skijanju. Po sećanjima nekadašnjih oficira, bilo je retko i uenjeno priznanje.

Uredba o ustanovljenju i dodeljivanju znaka „Dobrom smučaru“ štampana je u Službenom vojnom listu od 25.01.1936. god., koji su potpisali kraljevi namesnici knez Pavle, Stanković i dr Perović 10. januara 1936. godine. U članku I je stajalo da se poseban znak propisuje sa ciljem razvoja skijaštva koje ima koristan prostor u vojski i u tu svrhu ustanavljava kao vid priznanja znak, koji se dodeljuje vojnim licima koja se naročito istaknu u pojedinim disciplinama na priznatim smučarskim utakmicama u zemlji ili inostranstvu - što odgovara današnjim vojnim sportskim nadmetanjima u priznatim disciplinama.

Po uredbi o ustanovljenju znak je bio visine 55 mm, širine 33 mm i izrađen je u obliku elipse od bronze, matiran i srebrno patiniran. U gornjem delu nalazi se dvo-glavi beli orao sa grbom i krunom, izrađen od alpake, posrebren i patiniran. Orao sa krunom je visine 24 mm i rasponom krila širine 42 mm. U centralnom delu znaka

je smučar okrenut uлево; oko znaka sa leve i desne strane u traci natpis „DOBROM SMUČARU...“. Na levoj strani je natpis u cirilici a na desnoj u latinici. Traka je u donjem tročetvrtinskom delu povezana i spojena lovoroškim lisčem.

Odredba je obuhvatala da se znak nosi na svakodnevnoj i prazničnoj uniformi na sredini iznad gornjeg džepa bluze. U planinskim jedinicama, koje na tom mestu nose znak planinskih jedinica, znak „Dobrom smučaru“ u tom slučaju bi se nosio na sredini desnog džepa bluze 3 cm ispod poklopca džepa.

Znak se dodeljivao naredbom ministra vojske i mornarice. Uz znak se dodeljivala i diploma čiji je oblik određivalo ministarstvo.

Postupak za dodelu znaka je bio sledeći: u roku od 20 dana po međunarodnim ili armijskom takmičenju komandanti armijskih oblasti šalju ministru vojske i mornarice spisak predloženih osoba koje po propisima imaju uslov i pravo na dobijanje znaka. Ako vojno lice koje već ima znak ponovo ispuni uslove za njegovo sticanje, umesto znaka dobija specijalnu počasnu diplomu.

Pravo na znak su sticala ona vojna lica koja su se naročito istakla na vojnim smučarskim takmičenjima u zemlji i inostranstvu i to:

- svi članovi pojedinačnih ekipa na smučarskim patrolnim ili štafetskim takmičenjima za prvenstvo vojske,
- svi članovi pojedinačnih ekipa na smučarskim patrolnim i štafetskim utakmicama Armije,
- svi takmičari koji postignu najviši broj bodova u skijanju na 18 km, u smuku i slalomu,
- svi pojedinci koji učestvuju na međunarodnim takmičenjima patrola u kojima zvanično sudjeluje i učestvuje jugoslovenska vojska,
- svi pojedinci i patrole prijateljskih stranih zemalja koji postignu priznanja na vojno smučarskim takmičenjima međunarodnog karaktera u Jugoslaviji.

U Službenom vojnom listu od 19. novembra 1937. godine objavljeno je da se proširuje pravilo i uredba o dodeli znaka „Dobrom smučaru“ na granične trupe i njihova takmičenja.

Ministar vojske i mornarice, general Marić prve spisove i naredbe o dodeli znaka „Dobrom smučaru“ potpisuje 4. avgusta 1938. godine, što je istoga meseca i objavljeno u Službenom vojnem listu.

1939. godine došlo je do promene po uredbi Službenog vojnog lista od 15. septembra i znak „Dobrom smučaru“ menja svoju namenu kao priznanje tako što postaje neka vrsta odlikovanja za zasluge u skijaštvu. Propisano

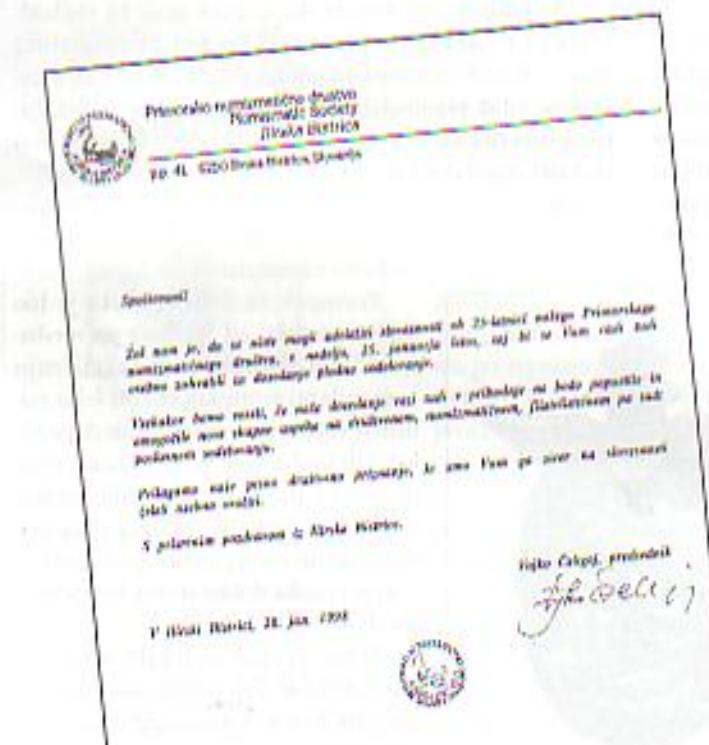
je da znak mogu dobiti pojedinci za zasluge za skijaštvu, kao i instruktori i sl.

1940. godine je propisana i diploma za znak - priznanje „Dobrom smučaru“.

Od 13. novembra 1940. godine mogućnost dobijanja znaka je proširena i na žandarmeriju.

S obzirom da nisu utvrđeni svi nosioci znaka „Dobrom smučaru“, a posebno je to slučaj sa strancima kojima je znak dodeljen, teško je utvrditi koliko je tačno znakovih dodeljenih. Broj svakako nije bio visok jer se danas znakovi skoro i ne vidaju, a i mali broj se nalazi u privatnim kolekcijama. ■

PISMA DRUŠTVU

Primorsko numizmatičko društvo iz Ilirske Bistre je u januaru 1998. god. proslavilo 25. godišnjicu svog rada, i tom prilikom je našem Društvu dodelilo priznanje za uspešnu saradnju. Čestitamo kolegama iz Ilirske Bistre, zahvaljujemo na dodeljenom priznanju, uz nadu da ćemo proslaviti mnoge jubileje.

